

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Selma Mešič

Muslimani in izgradnja džamije v slovenskih medijih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Selma Mešič

Mentorica:izr. prof. dr. Maruša Pušnik

Muslimani in izgradnja džamije v slovenskih medijih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Muslimani in izgradnja džamije v slovenskih medijih

Muslimani v Sloveniji bodo po skoraj 50 letih »boja« končno dočkali izgradnjo Islamskega kulturnega in verskega centra v Ljubljani. Zdaj, ko džamija že skoraj stoji sem skozi analizo medijskih tekstov in oddaje Trenja dokazovala, kakšen diskurz se je oblikoval v slovenski družbi v enem burnejših obdobjih, ko je bila razprava okrog izgradnje džamije najbolj »vroča«. Muslimani v Sloveniji so že leta 1969 podali prvo prošnjo za izgradnjo džamije, a so ostale njihove prošnje vse do leta 2008 neuslišane, ko je Islamska skupnost od mestne občine Ljubljana kupila zemljišče. Kot se je izkazalo tudi skozi analizo, so bili glavni predsodki ljudi in nekaterih vidnejših predstavnikov javnosti proti izgradnji džamije v Ljubljani še vedno strah pred nasilnostjo te religije ter prepričanje, da džamija ne spada v slovensko okolje. Zanimive so pa končne ugotovitve, da so mediji kot ključni posrednik novic pri svojem poročanju v tem letu ohranili nevtralno vlogo in so večinoma o temi poročali nevtralno in brez predsodkov.

Ključne besede: medijska reprezentacija, diskurz, muslimani, džamija, stereotipi

Muslims and constructing mosque in Slovene mass media

After an almost 50 year "struggle" the Muslims in Slovenia are finally going to have an Islamic cultural and religious center in Ljubljana. Now, when the mosque is almost built, I have demonstrated through the analysis of media texts and television show "Trenja" the discourse that has developed in Slovene society in a more turbulent period in which the discussion about building a mosque was the most intense.

The Muslims in Slovenia handed the first request to build a mosque to city authorities in 1969, but requests remained unanswered until the 2008 when the Islamic community in Slovenia purchased the land from Municipality of Ljubljana. As it showed also through the analysis the main prejudices of the people and some of the most prominent representatives of the public against the construction of a mosque in Ljubljana were still the fear of aggressiveness of Islamic religion and belief, that the mosque does not belong in the Slovenian environment. The final conclusions are the interesting ones, the media as a key mediator in their news reporting during that year remained a neutral role and tried to report neutrally and without bias.

Key words: media representation, discourse, Muslims, Mosque, stereotypes

KAZALO

1 UVOD	5
2 KAKO MEDIJI DETERMINIRAJO NAŠE VIDENJE ISLAMA	7
2.1 <i>Medijska reprezentacija Islama</i>	7
2.2 <i>Pomen ideologij in medijskih diskurzov</i>	9
3 PODOBA ISLAMA V MEDIJIH	10
3.1 <i>Predsodki in stereotipi o islamu</i>	10
3.2 <i>Novi rasizem in mediji</i>	12
3.3 <i>Oblikovanje identitet in osmišljanje »drugega«</i>	14
4 ZGODOVINA ISLAMA	17
4.1 <i>Konstrukcija muslimanskega sovražnika</i>	18
5 ISLAM V SLOVENIJI	21
5.1 <i>Kdo so slovenski muslimani</i>	21
5.2 <i>Formiranje islamske skupnosti</i>	22
5.3 <i>Izgradnja verskega in kulturnega centra v Ljubljani</i>	23
5.3.1 <i>Turški vpadi kot argument proti postavitvi džamije</i>	26
5.3.2 <i>Odklon od slovenske nacionalne identitete kot drugi argument proti postavitvi džamije</i>	28
6 ŠTUDIJE PRIMERA: ANALIZA PRISPEVKOV V OSREDNJIH SLOVENSКИH ČASNIKIH TER ODDAJE TRENJA	29
6.1 <i>Metodološki okvir</i>	29
6.2 <i>Analiza prispevkov slovenskih časnikov</i>	32
6.2.1 <i>Naslovi</i>	32
6.2.2 <i>Teme in vsebina</i>	36
6.2.3 <i>Komentarji in kolumne</i>	44
6.2.4 <i>Grafična podoba prispevkov</i>	46
6.3 <i>Razprava</i>	47
6.4 <i>Analiza oddaje Trenja</i>	48
6.4.1 <i>O oddaji Trenja</i>	48
6.4.2 <i>Strategije argumentiranja</i>	50
6.4.4 <i>Vloga voditelja</i>	54
6.4.3 <i>Argumenti za</i>	55
7 ZAKLJUČEK	56
8 LITERATURA	60

1 UVOD

Po dobrih štirih desetletjih je Islamska skupnost v Sloveniji končno dočkala dolgo pričakovano izgradnjo džamije. Od leta 2013, ko so postavili temeljni kamen pa do letošnjega leta 2016, ko džamija že dobiva svojo dokončno podobo in bi lahko bila gradnja do konca leta 2016 celo zaključena. Zato me je ob takem prelomnem dogodku predvsem zanimalo, kakšna dolga pot je bila potrebna za doseg tega cilja in diskurzi, ki so jih na tej poti spremljali.

Islamska skupnost je kot predstavnica druge najštevilčnejše veroizpovedi v Sloveniji na Uradu za verske skupnosti Republike Slovenije prijavljena že od leta 1976. So pa Muslimani v Sloveniji prisotni v večjem številu zadnjih 40 let, ko so se organizirali kot institucija. Takrat je postala ena poveljnih nalog Islamske skupnosti tudi izgradnja islamskega versko kulturnega centra v Ljubljani, ki je teh nekaj let v družbi dvigala veliko prahu in postala ena najbolj aktualnih tem množičnih medijev pred samo izgradnjo.

Množični mediji imajo, kot vir informacij za vse, ki niso neposredno izpostavljeni informacijskim ustanovam, pomembno vlogo, kako in na kakšen način poročajo oziroma pišejo o določeni temi ali dogodku, saj si velika večina, na podlagi predstavljenega izoblikuje mnenje o določeni zadevi. Tako so tudi v tem obdobju pred izgradnjo džamije mediji igrali ključno vlogo pri posredovanju informacij javnosti, ki si je tako na podlagi njihovih poročanj lahko ustvarila svoje mnenje o džamiji v Ljubljani.

O islamu in življenju muslimanov tudi v Sloveniji največ izvemo iz različnih medijev, zato je toliko bolj pomembno, da novinarji pišejo objektivno in v skladu s profesionalnimi novinarskimi standardi ter da se pri pisanju o islamu ne oklepajo raznih stereotipizacij in posploševanj. Tudi po Van Dijk k (re)produkciji rasizma in nestrpnosti do različnih verskih skupin (tudi muslimanov) prispevajo prav množični mediji (Van Dijk 1991, 68).

Namen naloge je prikazati, kako so izbrani slovenski mediji reprezentirali islam v javnosti skozi diskurz o izgradnji džamije v Ljubljani. Hkrati bom skušala odkriti vzroke za (ne)prikrito nestrpnost do muslimanov in izgradnje džamije.

V nalogi bom poskušala potrditi oziroma zavreči naslednje teze:

Pri reprezentiranju islama se izbrani časniki oklepajo negativnih lastnosti in posploševanj, ko poročajo o islamu in muslimanih.

Izbrani mediji se pri poročanju o izgradnji džamije v Ljubljani oklepajo stereotipnih predstav, s tem ko se ozirajo na preteklost (npr. Turški vpadi) ter na dogodke nepovezane z muslimani v Sloveniji (napad na WTC, teroristični napadi po Svetu).

Televizijski diskurz v oddaji Trenja ne proizvaja kritične debate o islamu, muslimanih in izgradnji džamije v Ljubljani, ampak reproducira popularne mitologije, krepi stereotipe in kreira spektakel.

Za preverjanje omenjenih tez sem analizirala prispevke slovenskih časnikov Delo (z vsemi njegovimi edicijami), Slovenske novice, Večer, Dnevnik, Indirekt ter revij Mag, Reporter ter Jana. Za obdobje analiziranih prispevkov sem določila čas v okviru oddaje Trenja, ki je bila predvajana 11. 12. 2008 na televiziji POP TV, z naslovom Džamija. Časopisni prispevki so izbrani v obdobju enega meseca pred oddajo ter enega meseca po predvajani oddaji Trenja. Analizirani izbrani prispevki časovno sovpadajo s predvajanjem oddaje Trenja, ki je bila predvajana v času, ko se je v javnosti začelo zopet govoriti o izgradnji džamije v Ljubljani (nakup zemljišča Islamske skupnosti, nova referendumsko pobuda itd.) in obsegajo obdobje od 1. 11. 2008 do 31. 1. 2009. Poleg diskurzivne analize časopisnih prispevkov sem analizirala tudi oddajo Trenja, ki so jo predvajali 11. 12. 2008 na Pop TV ob 20 h z naslovom Džamija. Zanimalo me je, v kolikšni meri, če sploh se bodo potrdila negativna vrednotenja islama, kot so iracionalnost, nasilnost in zaostalost, ki jih kot take predstavljajo za lastnosti islama oziroma Orienta ter so kot take nasprotujoče lastnostim racionalnega, miroljubnega, naprednega in krščanskega Zahoda.

Diplomsko nalogo sem vsebinsko razdelila na tri dele. Prvi teoretični del predstavlja osnovne koncepte in pojme povezane z reprezentacijo islama v medijih, ki so potrebni za razumevanje celotne tematike. Predstavila sem ustrezne definicije uporabljenih pojmov in teorij ter na podlagi izbrane literature skušala iskati vzroke za vztrajno izenačevanje islama z nasiljem in s tem negativnega reprezentiranja islama kot religije javnosti.

Drugi del sem namenila predstavitvi in spoznavanju islama, ne toliko njegovih značilnosti, kot umestitev islama v širši družbeno zgodovinski kontekst. Kdaj se je islam znašel v našem prostoru, zakaj ga spremljajo negativne stereotipizacije ter kasneje tudi o muslimanih v Sloveniji in razvoju diskurza o izgradnji džamije v Ljubljani.

Tretji del diplomske naloge je praktični del, to je analiza prispevkov slovenskih časnikov in oddaje Trenja ter potrjevanje oziroma zavračanje zastavljenih tez.

2 KAKO MEDIJI DETERMINIRAJO NAŠE VIDENJE ISLAMA

Po Newcombu in Hirschu medijska komunikacija dandanes ni le zgolj prenašalec sporočil, temveč postane temeljni vzdrževalec družbe v času, ki reprezentira skupna prepričanja. Pri dojetanju medijskih tekstov postane pomemben njihov pomen ter diskurzi in ideologije, ki jih pri tem razberemo iz teh tekstov (Newcomb in Hirsch 2002, 301–303). Mediji imajo tako poleg drugih institucij kot so politika, profesionalci, izobraževalne ustanove ter razne korporacije, največ vpliva na življenja večjega dela ljudi v družbah. Medijski diskurz predstavlja bistveni vir našega znanja, ideologij in stališč, zato se v tem skriva medijska moč, ki je predvsem simbolna in diskurzivna. Tako mediji pri poročanju o islamu, v kolikor se pri poročanju oklepajo določenih stereotipov in subjektivnih mnenj, reproducirajo in ohranjajo v družbi te iste stereotipe in ideologije, ki se z leti samo še bolj okrepijo in lahko sprejete kot naravne in resnične.

Kot pravi Edward W. Said "... mediji so torej pokrivali Islam: opisovali so ga, ga karakterizirali, analizirali, prirejali hitre tečaje o njem in ga posledično naredili poznanega" (Said 1985, X).

2.1 Medijska reprezentacija Islama

Po Stuartu Hallu je reprezentacija ustvarjanje pomena preko jezika. V samem bistvu tega procesa (ustvarjanja pomena v kulturi) sta dva povezana sistema reprezentacij. Prvi omogoča, da damo svetu pomen, z ustvarjanjem niza korespondenc oziroma verigo ekvivalenc med stvarmi – ljudje, objekti, dogodki, abstraktnimi idejami, itd. – in našim sistemom konceptov, našimi konceptualnimi mapami. Druga se nanaša na konstrukcijo niza korespondenc med konceptualnimi mapami in nizi znakov, organiziranimi oziroma razvrščenimi v določen jezik, ki reprezentirajo tiste koncepte. Relacija med stvarmi, koncepti in znaki leži v samem bistvu procesa ustvarjanja pomenov v jeziku. Ta proces, ki povezuje vse te tri elemente je to, kar imenujemo reprezentacija (Hall 1997, 19).

Torej, ko danes uporabimo besedo islam deluje to pri občinstvu na dva različna načina in proizvaja vsaj dva pomena:

Prvič, proizvede preprosto identifikacijsko funkcijo, npr. kot bi rekli Khomeini je Musliman ali Papež Pavel II je Kristjan. Takšne trditve nam dajejo neko osnovo, kaj nekaj je, v nasprotju z nečim drugim. Na tej stopnji lahko razlikujemo med pomarančo in jabolkom (tako kot razlikujemo med Muslimanom in Kristjanom) samo do te mere, da vemo, da gre za dva različna sadeža, ki rasteta na drugačnih drevesih ipd. Na tej stopnji torej razlikujemo med Muslimanom in Kristjanom samo do te mere, da vemo, da gre za pripadnika dveh različnih religij. Ena je islam, druga krščanstvo. Med sabo se razlikujeta v določenih potezah, drugo poimenovanje boga, njegovega odposlanca itd. Na tej stopnji je iz razlikovanja odstranjeno vsakršno dodajanje subjektivnih mnenj in dodatno pripisovanje določenih lastnosti.

Drugič, funkcija teh določenih etiket proizvaja bolj kompleksen pomen. Govoriti o islamu na Zahodu danes pomeni, da zraven hkrati misliš na veliko neprijetnih stvari. Kar je pri tem zelo pomembno je, da ko ljudje govorijo, pišejo o islamu, večinoma sploh nimajo ne direktnih ne objektivnih pogledov oziroma izkušenj o tej temi. Kar pa ljudem ne prepreči, da o tem ne bi pisali, čeprav je zelo malo takih, ki o tem sploh kaj vedo. Zaradi tega moramo te etikete vzeti zelo resno. Za Muslimana, ki govori o Zahodu in za Američana, ki govori o Islamu, imajo ta posploševanja za sabo celotno zgodovino, ki hkrati omogoča in onemogoča. Ideološke in prepletene z močnimi čustvi so te etikete preživele mnogo preizkušenj in so se hkrati sposobne prilagajati novim dogodkom, informacijam in realnostim (Said 1985, 9).

Medijska reprezentacija je kompleksna zadeva in še posebej, ko se ukvarja z različnostjo, drugačnostjo, pritegne občutke, vedenja, čustva in sproža strahove in bojzani v gledalcih, bralcih. Ljudje, ki so na nek način znatno drugačni od večine – »oni« rajše kot »mi« - so pogosto izpostavljeni tej binarni formi reprezentacije. Zdi se, da so reprezentirani skozi ostro nasprotujoče si, polarizirane, binarne ekstreme – dober/slab, civiliziran/primitiven, grd/prelep, odvraten-ker-je-drugačen/očarljiv-ker-je-eksotičen-drugačen (Hall 1997, 226–229). Torej, ko izgovorimo besedo musliman, je večja verjetnost, da bodo konotacije negativno ovrednotene – agresiven, nekulturen, primitiven ipd.

Pomen termina islam, kot se uporablja v današnjem času, naj bi bil preprost, vendar je to v bistvu delno fiktivna, delno ideološka etiketa ter delno minimalno poimenovanje religije imenovane islam. Problem, ki dandanes nastaja pri poročanju o islamu, kot meni Said (1985), je ta, da imajo prejemniki informacij občutek, da so razumeli islam, ne da bi jim ustvarjalci novic povedali, da so dejstva daleč od objektivnosti. V veliko primerih se o islamu piše z

očitno nepravilnostjo, netočnostjo in celo z izrazi neomejenega etnocentrizma, kulturnega in rasnega sovraštva. Čeprav Hall opozarja, da pomen ni fiksni in da ga ne moremo dokončno določiti, je delo reprezentacijskih praks prav to, da poskušamo pomen fiksirati (Hall 1997).

2.2 Pomen ideologij in medijskih diskurzov

Po Eageltonu (Eagelton v Billig 1995, 15) so ideologije vzorci prepričanj in navad, ki obstoječe ureditve v družbi delajo za naravne in neizogibne. Tudi Fiske (2005, 171) trdi, da je ideologija družbeno določen sklop prepričanj in sistemov, ki prevladujejo znotraj neke skupine, razreda ali kulture.

Dominantna ideologija v družbi si materialno eksistenco zagotavlja in ohranja v ideoloških aparatih države, ki so po Althusserjevem mnenju: informacijski, šolski, verski, pravni, družinski, politični in kulturni. Eden od teh aparatov, ki je v današnjem času še bolj pomemben je prav informacijski aparat, ki »pita državljane« vsak dan po različnih kanalih, televiziji, tisku in radiu, z odmerki moralizma, nacionalizma, liberalizma itn (Althusser 2000, 80). Torej mediji delujejo kot generatorji raznih stereotipov in producenti različnih ideoloških principov, ki dogodke izbirajo in prikazujejo selektivno. Nato pa s to ideološko podobo sveta, ki so jo sooblikovali, ključno vplivajo na realna družbena razmerja.

Eden najpomembnejših »virov« preživetja ideologij danes je diskurz (Praprotnik 1999). Fairclough pravi, da je diskurz družbeno oblikovan, hkrati pa tudi sam diskurz sam oblikuje objekte vedenja, situacije in družbene identitete odnosov med ljudmi in skupinami. Diskurz na ta način sodeluje pri ohranjanju in reproduciranju obstoječega statusa quo v družbi, po drugi strani pa prispeva tudi k njegovemu preoblikovanju (Fairclough 1995). Odnos med diskurzom in dogodkom, ki ga ta diskurz opisuje je potemtakem, kot pravi Fairclough (1995) dialektičen, saj diskurzivni dogodek sooblikujejo institucije, situacije ali same družbene strukture, v katerih se pojavi. Hkrati pa ima ta diskurzivni dogodek povratni vpliv tudi na družbeni okvir, ki ga potem preoblikuje.

V določenem trenutku se je v družbi tako razvil tudi diskurz o islamu. Po konstantnem poročanju medijev, izjavah politikov o islamu v povezavi s terorističnimi napadi in napeljevanju na Turške vpade in širše, z vojnami na Bližnjem vzhodu ter naftno krizo leta 1973, se pri občinstvu krepi ideološko povezovanje islama z nasiljem, neciviliziranostjo in barbarstvom.

Diskurzi o islamu izrabljajo te nastale stereotipe o njem v politične namene. S sklicevanjem na stereotipe o islamu in muslimanih, ki jih ljudje poznajo in na katere se odzivajo, so v javnosti toliko bolj uspešni. Ti stereotipi se v Sloveniji vežejo predvsem na nasilne podobe orientalizma »turških vpadov« in na politično situacijo na Bližnjem vzhodu. Kot pravi Špela Kalčič, takó to enostransko razumevanje islama, ki islam predstavlja zgolj kot skupek verskih in kulturnih norm, prenesenih v nov družbeni kontekst, o muslimanih niti ne more ustvariti drugačne podobe kot tiste, ki kaže na monolitno islamsko identiteto. Predstave o slepem spoštovanju nespremenljivih in statičnih verskih tradicij predstavljajo nepremostljivo alternativo sekularnim vrednotam Zahoda. S temi tako poenostavljenimi podobami islama in muslimanov pa se uspešno širi strahove pred konflikti in predvsem pred možnostjo izgube nacionalne oziroma kulturne identitete (Kalčič 2007, 111).

Tudi po mnenju Fairclougha in Wodakove (Fairclough in Wodak 2007, 24) ima diskurzivna praksa pomembne ideološke posledice, saj z različnimi načini reprezentacije in konstrukcije družbe, lahko pomaga pri produkciji in reprodukciji neenakih odnosov moči v družbi, odnosov dominacije in izkoriščanja. Diskurz je zato lahko seksističen, rasističen ali pa poskuša prikazati kakšne druge predpostavke (načeloma napačne) o določenih vidikih družbenega življenja kot zdravorazumske. Fairclough dodaja, da je delovanje diskurzov ideološko takrat, ko tipi diskurzov in praks delujejo v smeri nevtralizacije, še posebej takrat ko je njihov namen vzdrževanje neenakih odnosov moči v družbi (Fairclough 1995).

3 PODOBA ISLAMA V MEDIJIH

3.1 Predsodki in stereotipi o islamu

Po M. Nastran Ule je osnovno okolje predsodkov naš vsakdanji svet, ki ga predstavlja vsakodnevna medsebojna komunikacija z drugimi in predvsem drugačnimi od »nas«. Predsodki so prisotni na vseh področjih našega družbenega življenja, izražamo jih vsakodnevno, kažejo pa se z nestrpnim, nespoštljivim ali prezirljivim odnosom do drugih ali drugačnih. To so lahko pripadniki drugih narodnosti, veroizpovedi, ras, kultur ali so to osebe z načinom življenja, ki je drugačen od našega (Nastran Ule 1999, 299). Nevarnost predsodkov je predvsem v tem, da se zdijo v vsakdanjih situacijah, kot pravi K. Šabec, nenevarni in celo humorni. Nevarnost pa leži v tem, da se lahko zelo hitro razširijo in postanejo eden

povezovalnih elementov v družbi ter opravičilo za različne oblike diskriminacij ali celo orodje agresije (Šabec 2006). Predsodki zato delujejo kot neke vrste prikrite mikroideologije našega vsakdanjega sveta (Nastran Ule 1999, 329).

Zaskrbljujoče v sodobni družbi je tudi to, da so predsodki postali bolj prikriti ter posredni. Negativnih stališč se ne izraža več tako odkrito, ampak se vzdržujejo pozitivnih vrednotenj. Predvsem so zavračajoči s tem, ko so izraženi pasivno in prikrito (Šabec 2006). Tudi pri islamu in muslimanih v Sloveniji se na tak prikrit način reproducirajo in ohranjajo negativna vrednotenja. Kot bom kasneje tudi prikazala, skozi različne oblike strategij argumentiranja nasprotniki izgradnje džamije izražajo svojo nestrpnost in predsodke, ki zaradi načina, na katerega te predsodke predstavijo, ne delujejo nestrpni ali rasistični. Predsodke v družbi spodbujajo stereotipi, ki so vrednotne reprezentacije družbenih pojavov in ljudi, ki predstavljajo oblike sodb z negativnimi ali pozitivnimi konotacijami in z bolj ali manj prepričevalnimi elementi. Stereotipe je potrebno za razumevanje nujno umestiti v širši družbeno-kulturni kontekst in politično-ekonomski okvir, v katerem nastajajo in znotraj katerega se potem še dodatno krepijo in ohranjajo (Šabec 2006). Stereotipi in predsodki o islamu in muslimanih na slovenskem so se izoblikovali predvsem v povezavi s turškimi vpadi v času Osmanskega cesarstva. Takrat so jih pesniki, pisatelji in drugi literati vpletli v kulturno izročilo, ki se je zavestno ali nezavedno ohranjalo in posredovalo do danes. Tudi M. Nastran Ule pravi, da so stereotipi tipizirane sodbe, ki zaradi svoje splošnosti ne ustrezajo stvarnosti. » So sodbe o vseh, ki ne veljajo za nikogar« (Ule 2005, 159).

Ljudje ustvarjajo stereotipe s tem, ko določenim družbenim skupinam pripišejo kakšne fizične, vedenjske, psihične ali družbene lastnosti in jih nato med seboj primerjajo. Bolj redko se zgodi, da ima posameznik neposredne izkušnje s kakšno od teh drugačnih skupin in da se na podlagi te izkušnje oblikuje stereotip. Stereotipi so družbeno zakoreninjeni. Ljudje jih nezavedno ali zavedno sprejmejo s tradicijo in preteklim izročilom, nato pa jih na podoben način posredujejo nadaljnjim generacijam v različnih procesih; s socializacijo v družini, prek izobraževanja, prek množičnih medijev ipd. (Šabec 2006). Predsodki in stereotipi se potem v družbi reproducirajo s pomočjo diskurzov na različnih ravneh. Skozi vsakodnevno sporazumevanje, množične medije, izobraževalne procese in materiale, različno literaturo, filme itd (Šabec 2006).

Stereotipizacija je torej kot pravi M. Nastran Ule »poenostavljena (pristranska) kategorizacija« (Ule 2005, 159). Kot ugotovljeno nam stereotipizacija omogoča, da posameznikom pripisujemo določene lastnosti na osnovi njihove skupinske pripadnosti. Stereotipe lahko zato razumemo kot nek proces poenostavljanja kompleksnejše realnosti, ki pa s tem močno izkrivlja realno sliko. Lippman (Lippman v Ule 2005, 81) je stereotipe označil kot selektivne, samoizpolnjujoče in etnocentrične sodbe, ki nepristransko in nepopolno ter neustrezno konstituira podobo sveta. Prav poudarjanje nekaterih tipičnih in za nas pomembnih potez objektov, je naloga stereotipov (Ule 2005, 160). Ravno s tem, ko izpostavimo in poudarimo eno določeno lastnost skupine, nakažemo na razlikovanje med »nami« in »njimi«. Takšna percepcija pa je kot pravi M. Nastran Ule (1997, 157) diskriminatorna in pristranska, saj vedno predpostavlja, da smo v odnosu do teh drugih skupin večvredni.

Zadnja leta se je tako tudi za islam v povezavi z različnimi terorističnimi napadi in konkretno na slovenskem ozemlju navezovanje na čas turških vpadov, začelo posploševati in poudarjati, da je islam nasilen ter da so si potemtakem vsi muslimani isti in da so vsi pripadniki islamske religije nasilni.

Stereotipi so tudi po mnenju Branstona in Stafforda (1996) zelo odporni na spremembe. Tako kot je pisala tudi M. Nastran Ule, sta mnenja, da stereotipi delujejo tako, da poudarijo neko najočitnejšo karakteristiko določene skupine in predpostavljajo, da imajo vsi pripadniki skupine to isto lastnost. Težava se pojavi takrat, če je takšen opis deloma resničen in se potem ta stereotipizacija vedno znova posreduje naprej prek različnih medijev, ki to lastnost v predstavljanju potem vedno prikazujejo kot resnico o tej skupini.

3.2 Novi rasizem in mediji

M. Nastran Ule pravi, da je v sodobnih družbah prišlo do premika medija izražanja predsodkov (Ule 2005). Brown nadaljuje, da ne prihaja samo do pomika v načinu izražanja predsodka, temveč gre tudi za kvalitativne spremembe predsodkov. To so »moderne« predsodki, za katere je značilno, da nestrpnost izražajo veliko bolj prikrito. Kot pravi Brown (Brown v Ule 2005, 200) se je začel uveljavljati simbolni oziroma tako imenovani odklonili rasizem.

Tudi van Dijk (2000) je mnenja, da imajo še posebej pomembno vlogo pri širjenju predsodkov o zadevah, povezanih z marginalnimi družbenimi skupinami množični mediji. Poudarek je predvsem na tem, da imajo te marginalne skupine bolj otežen dostop do medijev

in do predstavljanja svoje resnice. Če njegove ugotovitve apliciramo konkretno na islam in muslimane v Sloveniji, to zglada takole :

- večina občinstva slovenskega prebivalstva ima malo ali nič stika z muslimani v Sloveniji ter ima malo alternativnih virov, ki bi reprezentirali muslimane ali islam v Sloveniji,
- večina občinstva slovenskega prebivalstva rada spremlja prispevke, ki muslimane in islam reprezentirajo negativno,
- teme o muslimanih in islamu še bolj poudarjajo polarizacijo med »nami« in »njimi«, mediji pa to razlikovanje še poudarjajo z osredotočanjem na različne probleme, ki bi za »nas« lahko predstavljale grožnjo in ki zanimajo večino občinstva slovenskega prebivalstva,
- predstavniki muslimanov v Sloveniji ne razpolagajo z zadostno družbeno močjo, da bi lahko vsakič objavili svoje mnenje o pristranskem poročanju in sovražnem govoru in predstavili svoj vidik,
- prevladujoč medijski diskurz, ki se je o islamu in muslimanih razvil v Sloveniji je bolj ali manj konsenzualen.

Kot pravi M. Nastran Ule ne gre za to, da bi bile manjšine biološko manjvredne. Oni imajo »drugačno kulturo«. Govorimo o kulturnem ali simbolnem rasizmu. Sodobni rasizem tako ne trdi več, da so na primer muslimani v Sloveniji nasilni ali da ne želijo džamije v Ljubljani, temveč, da izražajo, samo določeno mero zaskrbljenosti, glede na to, kaj se dogaja drugod po svetu v povezavi z islamom ali npr. da ne nasprotujejo izgradnji džamije, temveč samo džamiji z minaretom ipd. Pri starem rasizmu je prevladovalo odkrito sovraštvo in nasilje, ki so ga sedaj zamenjali ignoranca, ciničnost in distanca. Z novim rasizmom torej izražamo predsodke bolj prikrito in posredno. Novi prikriti rasizem naj bi se namesto v odkritem in agresivnem zavračanju družbenih skupin, kazal v pasivnem odklanjanju, v ignoriranju, ki je lahko še bolj nevarno kakor odkrito in aktivno sovraštvo do manjšin. Sodobni rasizem se maskira s sklicevanjem na povezanost naroda z »redom in mirom«, »bojem proti kriminalu«, »bojem proti terorizmu« (Ule 2005, 200).

Novi rasizem je prav tako diskurziven, saj je izražen in tudi potrjen v tekstu in vsakodnevnih pogovorih, na raznih sestankih, šolskih učbenikih, zaposlitvenih intervjujih, zaslišanjih, v parlamentarnih razpravah, propagandi ter v novinarskih prispevkih. Slednje bo najbolj pomembno za mojo analizo. Ker novinarji danes pogosto govorijo o sovražnem govoru, ga moramo na tem mestu tudi opredeliti. Sovražni govor se smatra za isto kriminalno dejanje kot

če bi šlo za nacionalistični ali rasistični fizični napad. Sovražni govor se lahko razume kot besede, katerih glavni namen je nekoga ponižati, postaviti ga v podrejen položaj ali mu odvzeti dostojanstvo, zato je sovražni govor eno najmočnejših sredstev diskriminacije (Leskošek 2005).

Tudi Billig razlaga, kako se reproducirajo določeni stereotipi in kako se pripadnike določenega naroda opominja na njihovo pripadnost, kdo so in kam spadajo. Billig uvede pojem banalni nacionalizem, s katerim označi ideološke običaje, ki omogočajo narodom, da se reproducirajo. Na tem mestu opozarja, da se narod konstantno opominja na njihovo pripadnost. In to opominjanje je tako poznano in kontinuirano, da ni zavestno dojeto kot opominjanje. Kot pravi Billig, metonimična slika banalnega nacionalizma ni zastava, s katero zavestno z gorečo strastjo maha pripadnik določene skupine, to je zastava, ki plapolata neopažena na javni stavbi (Billig 1995, 8–10). Pri reproduciranju klišejev nacionalnosti in stereotipov pa prav tako poudarja na pomembno vlogo, ki jo imajo pri tem politiki in mediji.

3.3 Oblikovanje identitet in osmišljanje »drugega«

Pri oblikovanju oziroma osmišljanju pojma »drugega« je pomembno, da se dotaknemo tudi pojma identitete. Pojem identiteta izhaja iz srednjeveške latinščine; takrat se je kot ena prvih skupinskih identitet oblikovala religiozna identiteta. Šlo je za vprašanje istosti oziroma podobnosti. V kristoloških razpravah je pojem *identicus*, pomenil istoveten in se je s tem ločil od pomena podoben in bil nasproten pomenu različen (Južnič 1993, 9–11).

Dandanes je prejšnjo primarnost teh lokalnih in religiozних identitet nadomestila *nacionalna identiteta*; občutek povezanosti *nacionalne skupnosti* pa je zamenjal nekdanjo solidarnost (Velikonja 2002, 284). *Narod* (nacionalnost) je dandanes prevladujoča oblika politične organizacije skoraj po vsem svetu, s tem ko ustvarja občutek pripadnosti in skupnosti v predvsem moderni in množični, a hkrati istočasno razdeljeni in individualizirani in družbi. Ljudje se na ta način predvsem identificirajo kot pripadniki nekega naroda. S tem se tudi vzpostavi glavna razlika med nami »Slovenci« in njimi »Neslovenci« (Velikonja 2002, 284). Tudi Davor Marko piše, da je nacionalna identiteta v zadnjih nekaj desetletjih postala eden od glavnih kriterijev družbene solidarnosti in individualne pripadnosti (Marko 2009, 29). S to identifikacijo torej izvemo kdo smo in kaj smo takrat, ko izvemo kdo nismo in kaj nismo, oziroma – in to je zelo popularen in razširjen način razmišljanja – ko izvemo proti komu smo,

ker oni niso kakor mi. S Hobsbawmovimi besedami, ni bolj učinkovitega načina za povezovanje različnih nezadovoljnih skupin od tega, da jih združimo zoper tujce (Hobsbawm 1995, 91).

Tako tudi Morley in Robins (1995) pravita, da v današnji Evropi operirajo isti izključevalni procesi kot nekoč in da je evropska identiteta še vedno konstruirana proti tistim, za katere se zdi, da so ne Evropejci ali anti Evropejci. Danes so to brez dvoma še vedno Muslimani, na katere se gleda, da najbolj ogrožajo Evropski ideal, saj se jih vidi kot sile anarhije in nemira. Evropa je Evropa proti tem »drugim«. Osnovne oblike nacionalističnega razmišljanja vključujejo načine na katere sebe dojemamo kot »MI«, narod in vključuje tudi dojetanje »NJIH«, tujcev, od katerih »MI« »SEBE« identificiramo kot drugačne (Morley in Robins 1995, 61).

Če torej nacionalizem dojemamo kot ideologijo v prvi osebni množine, ki »NAM« pove kdo »smo«, tako je tudi ideologija tretje osebe. Ne more obstajati »MI« brez »NJIH«. Kot poudarja Henri Tajfel socialna kategorija v opisovanju kdo smo, kaže kdo nismo. Nacionalna skupnost je lahko *zamišljena*¹ le, če je hkrati zamišljena tudi skupnost tujcev (Morley in Robins 1995, 79).

Nacionalne zgodovine govorijo o ljudeh skozi čas – »naši« ljudje, z »našim« načinom življenja in »našo« kulturo. Karakterni in temperamentni stereotipi so lahko mobilizirani, da govorijo zgodbo o »naši« edinstvenosti in »naši« skupni usodi (Morley in Robins 1995, 71).

Tudi Špela Kalčič pravi, da se ta homogenizem oziroma vera v esencialno enakost članov nacije, pogosto vzpostavlja v razmerju do tistih za katere se verjame da so esencialno drugačni. In zaradi tega so te nacionalne zgodovine pogosto negativno naravnane do Drugih. Vloga teh nacionalnih zgodovin je ključna pri oblikovanju in izključevanju drugih. Preko diskurzov o drugih pa se potem konstruira nacionalna identiteta, ki krepi to zamišljeno homogenost nacij (Kalčič 2007, 73).

Slovenska nacionalna identiteta se je gradila tudi preko mitozgodovin o »turških vpadih«, kjer kot drugi nastopajo muslimanski Turki. V skladu s to ideologijo je podoba Turka tudi temu primerno očrnjena. Predvsem ta podoba muslimanskega drugega se je v potekajočih protimuslimanskih diskurzih uveljavila kot eden osrednjih virov predstav o islamu in muslimanih v Sloveniji (Kalčič 2007, 73). Kot pravi Š. Kalčič so se te predstave izkazale "kot trajni,

¹ Zamišljena skupnost: pojem, ki ga je uvedel Benedict Anderson; narod/skupnost je zamišljen-a, saj niti pripadniki najmanjšega naroda nikoli ne spoznajo vseh svojih sočlanov, ne srečajo vseh niti ne slišijo zanje – in vendar vsak izmed njih v mislih nosi predstavo o povezanosti v skupnost (Anderson 1998, 14)

dodobra izkazani zgodovinski nevarnosti, nasproti kateri je treba mobilizirati slovensko nacionalno identiteto." (Kalčič, 73) Tudi Alenka Bartulović piše, da mit o turških vpadih tvori ključen del slovenskega nacionalnega spomina ter da so kot skrunitelj slovenske nacionalne kulture razumljene kakršnekoli prelomnice, odstopanja ali tujki. In prav to predstavljata za slovensko ozemlje džamija in islam, saj ustvarjata »svet drugačnosti« (Bartulović 2012, 163).

Maruša Pušnik prav tako ugotavlja (1999, 796–808), da je "slovenska identiteta" konstrukt oziroma pripoved in sama po sebi ne obstaja. Predvsem skozi medije se kreira in vzdržuje neka podoba slovenstva, ki ustvarja pomembno razliko, o kateri sem že govorila, razliko med kategorijama Slovenci in Neslovenci. In na temelju določenih zamišljenih lastnosti kot so skupni jezik, zgodovina in etnični izvor ustvarijo kategorijo Slovencev, ki je naravna in iz te kategorije izločijo vse, ki teh lastnosti ne izpolnjujejo.

Kot pravi Anderson, pa je predstave ljudi o njihovem članstvu v nacionalni skupnosti učinkovito razširil in stabiliziral tisk časopisov in knjig v naravnih jezikih (Anderson 1998, 54), ki je v devetnajstem stoletju poleg predstav o povezanosti v nacionalno skupnost ljudi učil tudi ljubezni do svojega naroda (1998, 157). Za slovenski prostor je poleg medijev to vlogo prevzel tudi svet pesništva in proze, ki v svojih delih Slovence opominja na čas turških vpadov. Ljudstvu ponujajo spomine na junaštva, izmišljena ali resnična, ki pa so močno zaznamovana z osebno noto.

Vsekakor je v zadnjih letih celo desetletjih opaziti porast v bojazni in sumničavosti, s katerima veliko Evropejcev gleda na islamski svet. Vsepovsod po Evropi lahko vidimo vzorce rasne sovražnosti do Muslimanov. Vsi dogodki okoli Islama (naftna kriza, vojna ...) so združeni v popularnih medijih, da proizvedejo večji pomen islamske grožnje Evropi kot kadarkoli v 17. stoletju. Lahko rečemo, da je Islam prevzel obliko oziroma vlogo v katerem se tretji svet predstavlja Evropi, in da se je delitev Sever – Jug, v Evropskem kontekstu spremenila v že obstoječo delitev Krščanstvo - Islam. Edward W. Said trdi, da ideja Zahoda prihaja večinoma kot opozicija Islamskemu in Arabskemu svetu, zaradi dobrega razloga, saj je Evropa imela Islam vedno na svojem predpražniku. Islam je edina ne-Evropska kultura, ki ni bila nikoli popolnoma nadvladana. Je blizka in deli monoteistično zapuščino z Judaizmom in Krščanstvom. Tako, da je tu stalno prisotno to trenje (Said 1985, 99).

4 ZGODOVINA ISLAMA

"Islam je oboje, je religija in je civilizacija. Je zgodovinska realnost, ki se razteza čez štirinajst stoletij zgodovine, in je geografska prisotnost na širokih območjih od azijskega do afriškega kontinenta do nekaterih delov Evrope. Je tudi duhovna in metazgodovinska stvarnost, ki je v različnih časovnih in prostorskih danostih preoblikovala notranje in zunanje življenje mnogih" (Nasr 2007, 7).

Islam je danes po velikosti druga svetovna religija, z okoli 1,5 milijarde vernikov, to pomeni, da petino prebivalcev zemljine oble sestavljajo muslimani, ki so ljudje različnih kulturnih in rasnih okolij. Islamska zgodovina obravnava ljudi mnogih dežel, od Severne Afrike do Malezije. Islam je ustvaril civilizacijo, ki je več kot tisočletje pokrivala osrednji pas starega sveta. Sama beseda islam je arabskega izvora in pomeni popolno predanost Bogu – Alahu. Je pa tudi izpeljanka iz besede selam, ki pomeni mir. Islam je monoteistična vera in prepoveduje kakršno koli posredništvo med Bogom in človekom. Poleg vsega tega je islam najhitreje rastoča vera. Najpomembnejša osebnost religije islam je Božji odposlanec Mohamed, ki se je rodil 20. aprila 570. leta v Meki (Smrke 2000).

Čas od Mohamedove selitve, ki zaznamuje ustanovitev prve islamske skupnosti v Medini, do njegove smrti in kalifata prvih štirih kalifov, predstavlja edinstveno obdobje v islamski zgodovini. Po smrti Mohameda leta 632 se je začela vladavina kalifata – islamske države, v kateri so vladali islamski vladarji kalifi. Islamski zgodovinarji prve štiri kalife imenujejo pravični. Širitev islama izven arabskega polotoka se je pričela z vladavino prvih štirih kalifatov. Komaj 50 let za tem so muslimani na zahodu prišli do Španije, na vzhodu pa do Indije. Središča kalifov so bila Medina, Damask, Bagdad, Kordoba in ostala mesta. Islamska znanost, kultura, šolstvo, družbeni razvoj in vojaštvo so doživeli razevet. Prvi stik je bil vojaški, saj so Arabci v Španijo prišli z namenom osvajanja. Ustavili so jih Franki leta 731 v južni Franciji. Arabci so v Španiji vladali vse do leta 1492, ko se je končal boj kristjanov proti Mavrom, imenovan rekonkvista. Arabci so vodilno vlogo izgubili v 14. stoletju, ko so se na vzhodu združili Otomani in osvojili Bolgarijo. Leta 1453 so pod vodstvom Mehmeda El-Fatiha zavzeli Konstantinopol in nadaljevali osvajanja na Balkanu. Deset let kasneje je isti vojskovodja osvojil Bosno. Turški vpadi na slovensko ozemlje so se začeli že pred osvojitvijo Bosne in se kasneje nadaljevali. Kmalu so prišli tudi do Dunaja, ki so ga oblegali dvakrat, v 16. in 17. stoletju. Zaradi krize v kalifatu so se v 18. in 19. stoletju pojavili reformisti in gibanja po vsem islamskem svetu. V 19. stoletju se je začela stagnacija islamske prevlade tudi

na vzhodu. Umik Turkov z Balkana se je končal z balkanskima vojnama (1912-1913). Pečat k temu je bilo uničenje kalifata leta 1924 v Turčiji, za kar je bil odgovoren Kemal Atatürk (Smrke 2000).

Islam tako za Zahod oziroma Evropejce po besedah Saida ni brez razloga postal simbol za nasilnost, barbarstvo in uničevalnost. Islam je Evropi predstavljal dolgotrajno travmo, vse do konca 17. stoletja. To celotno obdobje je predstavljal nevarnost, ki je ogrožala krščansko civilizacijo, zato je Evropa postopoma to isto nevarnost prenesla v svoja izročila in pomembne dogodke, ki so se prenašali naprej z generacijami (Said 1996).

4.1 Konstrukcija muslimanskega sovražnika

O islamu se še dandanes kot splošno sprejeto mnenje ohranja neka nujno pomanjšana različica tistih velikih nevarnih sil, ki jih je nekoč simboliziral za Evropo (Said 1996, 81–82). Pomembno se mi zdi opozoriti na to, da se je šele z oblikovanjem in ustvarjanjem identitet kot so Evropa, Evropejci, kristjan in uporabljanjem teh pojmov pri razlikovanju, začelo dojemati muslimane in islam kot »druge«. Mastnak pravi, da dokler ni prišlo do oblikovanj skupnosti in enačenje z eno in hkrati razlikovanje od druge niso muslimane smatrali kot druge oziroma vsaj ne na tak način kot danes, saj so bili integralni del skupnosti oziroma takratnega ozemlja. Po Mastnaku se je fundamentalistična sovražnost do muslimanov izoblikovala z začetkom križarskih vojn. Bila je neka notranja dinamična sila križarstva, ki je krepila sovražnost in ki je kasneje postala celo zapuščina Evropejcev, ki jo nosijo s seboj in jo obnavljajo celo dandanes (Mastnak 1998, 41). V štirinajstem in petnajstem stoletju je beseda Evropa začela dobivati vse bolj izrazite čustvene tone in mobilizacijsko moč. Začeli pa so jo tudi vse pogosteje uporabljati v pozivih kristjanov k skupni akciji. Beseda Evropa je postala pojem skupne, kolektivne, »politične zavesti Zahoda« (Mastnak 1998, 55).

V tistem obdobju je obstajala sovražnost do nekristjanov, vendar je bila brez fokusa, razpršena. Preoblikovanje muslimana v sovražnika je bilo bistveno za oblikovanje kristjanstva; poenotene krščanske družbe, ki se je udeležila v križarski vojni. Ta sveta vojna ne bi bila mogoča brez te na novo izdelane podobe sovražnika (Mastnak 1998, 39).

Evropo se je začelo predstavljati kot skupno domovino kristjanov, katerih kulturo, svobodo ter način življenja je ogrožal Turek, in kot skupnost, ki se bojuje za izgon Turkov s svojega ozemlja. Oblikoval se je pojem Evrope, ki je uokvirjal in določal razumevanje SEBE

- zahodnih kristjanov, kot Evropejcev (Mastnak 1998, 64).

Sovražnost do Turka je torej odigrala pomembno vlogo pri ustvarjanju Evrope kot politične skupnosti. Pri konstrukciji skupne evropske identitete so bile proti-muslimanske ideje in čustva osrednjega pomena. Sovraštvo do muslimanov je tudi po uveljavitvi pojma Evropa še naprej igralo pomembno vlogo v evropski politiki in politični imaginaciji. Postalo je evropsko in ni bilo prepuščeno preteklosti. Križarski duh je preživel vse do današnjih dni (Mastnak 1998, 73).

Tudi Cardini (2003, 9–10) pravi, da se v Evropi lahko zazna vse večjo težnjo, da bi v islamu videli vsaj potencialnega nasprotnika. Ta težnja naj bi veljala za novo, vendar jo po njegovem mnogi doživljajo kot nekakšno oživitev, vračanje, obnavljanje starega nasprotja, ki je prirojeno globlji geohistorični in geostrukturni stvarnosti.

Po Nasru sta renesančni evrocentrizen in vzpon humanizma v renesansi mnoge evropske mislece pripeljala do pojmovanja pripadnikov drugih civilizacij in etničnih skupin, vključno z muslimani, za manjvredne. Razsvetljenstvo se je zoperstavilo teološkim obrambam krščanstva in svetovni nazor, temelječ na veri, nadomestilo z razumom. Razvilo je celo idejo, da obstaja ena sam civilizacija, in sicer zahodna. Očitno je, da sta lahko islam in njegova civilizacija lahko igrala zgolj podrejeno, drugorazredno vlogo (Nasr 2007, 8–9).

Tudi Hourani opisuje, kako je srečanje z Zahodom vodilo do občutka/pomena drugotnosti v moderni arabski in islamski identiteti. V očeh samo-razglašene univerzalizma je bila islamska in arabska identiteta pretresena do samih temeljev. Znotraj poimenovanja/izraza tega samo-proglašene univerzalizma, ni nobene možnosti pobega od te degradacije. Islam je bil manjvreden v svojem samem bistvu. V očeh zahodnjakov je bil določen kot konzervativna kultura, kultura dogmatizma in fanatizma. Zgodovina in napredek sta bila možna samo na Zahodu. Islam je bil v nasprotju s tem statična kultura, večno srednjeveška in fevdalna kultura: bila je kultura nemogoče modernizacije. Drugače ni moglo biti, ker so bile prav razlike in superiornost Zahoda konstruirane okoli te podobe arabske in islamske drugotnosti. Naša civilizacija je definirana nasproti njihovem barbarizmu, naša lepota proti njihovi surovosti (Hourani v Billig 1995, 137).

Vrednost, učinkovitost, moč, dozdevna resničnost zapisane trditve o Orientu se potemtakem le malo opira na Orient kot tak in od njega ne more biti instrumentalno odvisna. Tudi Said (1996) je ugotavljal, da so smisel orientalizma oblikovali na Zahodu. Torej kako so zahodnjaki doživljali Orient in ga potem naprej reprezentirali, da je v diskurzu postal takšen

kot je, oddaljen in jasen »tam«. Učinek reprezentacije je tako odvisen od izročil, institucij, dogovorjenih kod razumevanja, bolj kot od resničnega Orineta kot takega.

Said meni, da so se stereotipi gledanja na Orient v postmodernem svetu le še okrepili, saj množični mediji informacije o njem vse bolj standardizirano ukalupljajo. Ti standardizirani in kulturni stereotipi so se z leti samo še bolj okrepili. Said verjame, da je še najbolj preprost poskus dojetja islama na Zahodu močno spolitiziran predvsem zaradi zgodovine splošno sprejetih predsodkov o islamu, muslimanih oziroma Arabcih, zaradi boja med Arabci in Izraelci ter učinka, ki ga je ta boj imel na ameriške jude ter na vse ostalo prebivalstvo ter zaradi odsotnosti neke kulturne pozicije, ki bi jim omogočala identifikacijo z njimi. Ker se pa Bližnji vzhod vztrajno izenačuje s politiko velikih sil in se poudarja dihotomija med svobodoljubnim in demokratičnim Izraelom ter med totalitarnimi in terorističnimi Arabci, si je pravzaprav kot pravi Said, nemogoče ustvariti jasen pogled o Bližnjem vzhodu, ki bi bil drugačen od tega, ki ga predstavljajo mediji (Said 1996, 41–42).

Z izjemo islama je bil Orient za Evropo do 19. stoletja prostor nepretrgane zgodovine nesporne premoči Zahoda. Za Evropo je bil v tistem času nerešljiv izziv na politični, intelektualni in za nekaj časa tudi na ekonomski ravni le arabski in islamski Orient. Velik del zgodovine orientalizma je zaznamovan s problematičnim odnosom Evrope do islama.

Brez dvoma je islam v marsičem predstavljal resnično grožnjo. Krščanstvu je bil blizu tako kulturno kot geografsko. Črpal je iz židovsko-helenističnih izročil, si ustvarjalno izposojal od krščanstva, pohvalil pa se je lahko tako s političnimi kot vojaškimi uspehi. (Said 1996, 98)

Tudi Bashy Quraishy piše, da je Zahod izumil islam, ki mu ustreza in ki najbolje zapolni zahodne politične in psihološke potrebe. Poudarja se antiteza vzhod – zahod, namesto da bi se govorilo o raznolikosti islamskih dežel in njihovi kulturi. Na ta način si Zahod ustvarja polarno nasprotje, nasproti katerega lahko zavaruje sebe in svoje vrednote ter s tem oblikuje dojetje zahodnega sveta. Dežela skrivnostnosti, neurejenosti in nemira je postavljena kot nasprotje urejenemu Zahodu (Quraishy 2001).

Kot pravi Tomaž Mastnak je imelo sovraštvo do muslimanov bistven pomen pri oblikovanju Evrope kot zgodovinske oblike zahodne enotnosti. Če zanemarimo odnos med muslimanskim svetom in Evropo, ne razumemo tudi same zgodovine Evrope. Ravno nasprotovanje med Evropo in muslimani je pripomoglo k oblikovanju evropske identitete in h konstrukciji muslimanskega sveta kot antiteze zahodnega krščanstva (Mastnak 1998, 16–32).

5 ISLAM V SLOVENIJI

Zalta ugotavlja, da s pomočjo literature tudi slovenski kolektivni spomin ohranja spomin na grozo ob vdoru Turkov na to ozemlje, kjer so ropali in ubijali. In čeprav so imeli ti vpadi z islamsko vero malo skupnih točk, pa se na podlagi njih danes še vedno uspešno ohranjajo stereotipi o islamu in muslimanih v slovenski družbi. Sledi pa puščajo tudi pri oblikovanju javnega mnenja in pri odnosu do muslimanov v Sloveniji (Zalta 2007, 70). Predsodki, ki so bili že izoblikovani pri ljudeh so se samo podkrepili z dogodki 11. septembra 2001, ko je prišlo do napada na New Yorški WTC.

5.1 Kdo so slovenski muslimani

V Sloveniji so muslimani prisotni od začetka naseljevanja migrantov iz nekdanjih jugoslovanskih republik. Zgodovina njihovega naseljevanja sega v štirideseta leta dvajsetega stoletja. Slovenija je v tistem obdobju (socialistični režim) predstavljala republiko priseljevanja za ljudi iz ostalih republik. V večjem številu so prihajali v slovenska mesta predvsem iz ekonomskih razlogov v štiridesetih in drugi polovici sedemdesetih let dvajsetega stoletja. Migranti naj bi v glavnem v tistem času prihajali v Slovenijo zaradi brezplačnega poklicnega izobraževanja, možnosti štipendiranja, zagotovljenih delovnih mestih ter ugodnostih pri nastanitvah (Malačič v Kalčič 2007, 50). Večina naj bi jih v takrat v Slovenijo prišla iz Bosne, za tem pa tudi iz Makedonije, Kosova in Črne Gore (Kodelj v Kalčič 2007, 50). Ahmed Pašić navaja, da se je večina muslimanov preselila v Slovenijo iz Bosanske Krajine in iz Sandžaka (Pašić 2002, 101–103).

Ob osamosvojitvi Slovenije leta 1991 so migranti, ki so imeli takrat prijavljeno stalno prebivališče v Sloveniji, lahko pridobili državljanstvo. To naj bi tudi pomenilo, da so s pravno-formalnega vidika integrirani v slovensko družbo (Vrečer 2007).

Sredi leta 1992 se je v Bosni in Hercegovini začela vojna in v Slovenijo je prišlo 45.000 beguncev, med katerimi naj bi bilo 80% Bošnjakov islamske veroizpovedi (Vrečer 2007).

Po koncu vojne v Bosni in Hercegovini pa vrnitev za nekatere, zaradi slabih in neurejenih razmer, ni bila mogoča in so ostali v Sloveniji.

Muslimani v Sloveniji so v večini migranti iz različnih območij nekdanje skupne države; utemeljeno lahko sklepam, da jih največ prihaja iz Bosne in Hercegovine. Prihajajo pa slovenski muslimani tudi od drugod. Kot piše Špela Kalčič (2007) so v času gibanja

neuvrščenih prihajali študirat v Jugoslavijo nekateri posamezniki iz različnih neuvrščenih držav, predvsem iz Afrike in držav Bližnjega vzhoda, med katerimi so bili tudi muslimani.

5.2 Formiranje islamske skupnosti

Po Ahmedu Pašiću (Pašić 2002, 96) se je prvo organiziranje muslimanov v Sloveniji zgodilo v času *ramadana*² pozimi leta 1962 v Ljubljani, ko se je skupina desetih muslimanov zbrala v nekem zasebnem stanovanju, da bi opravljala svoje verske dolžnosti. Skupina se je kmalu povečala na petdeset ljudi in za opravljanje verskih dolžnosti so se začeli redno srečevati v baraki pri ljubljanski mlekarni.

Prvi odbor Islamske skupnosti v Ljubljani in s tem tudi v Sloveniji, je bil ustanovljen 12. septembra 1967. Leta 1969 so muslimani izvedli prve javne obrede, *mevlude*³, ki so jih organizirali v Ljubljani, na Jesenicah in v Kranju (Kalčič 2007).

Takrat se je tudi izoblikovala ideja o tem, da muslimani v Sloveniji potrebujejo prostor, kjer bi lahko opravljali svoje verske dolžnosti. V istem letu je takratni *reis ul-ulema*⁴ Islamske skupnosti Bosne in Hercegovine Naim Hadžiabdić ljubljanskim mestnim oblastem predal prošnjo za dodelitev lokacije, kjer bi si muslimani lahko postavili islamski kulturni center. Leta 1981 so v Ljubljani uredili prvi *mesdžid*⁵ Slovenske islamske skupnosti. Šlo je za stanovanjsko hišo, ki jo je skupnost kupila in preuredila v prostor, namenjen opravljanju verskih obredov. Na podoben način so se organizirali tudi muslimani na Jesenicah. Do devetdesetih let je bila Islamska skupnost registrirana le v Ljubljani in na Jesenicah.

V času vojne v Bosni in Hercegovini, ko so se v Slovenijo priseljevali migranti, so prišli tudi prvi *imami*⁶. Verske aktivnosti so tako postale bolj organizirane in udeleževalo se jih je vedno več ljudi. Vzpostavljenih je bilo še dvanajst mesdžidov, ki se nahajajo v industrijskih mestih,

² Ramadan (arabsko: *ramadān*): deveti mesec islamskega koledarja. Muslimanski sveti mesec posta.

³ Mevlud (arabsko: *mawlūd*): kolektivni obred, ki je običajno organiziran v čast preroku in njegovemu rojstvu ali ob različnih priložnostih, povezanih z religioznim ali družinskim življenjem muslimanov.

⁴ Reis ul-ulema (arabsko: *raisu-l-ulema*): muslimanski vodja. Naziv je uvedla Avstro-Ogrska leta 1882, ko je bila z namenom, da se bosanske muslimane loči od tedanjega centra v Istanbulu, ustanovljena institucija reis ul-uleme, vodje muslimanov s sedežem v Sarajevu. Avstrijski cesar je z uvedbo te institucije prekinil prakso, na podlagi katere so verskega poglavarja muslimanov imenovanega mufti, tudi na ozemlju avstro-ogrske monarhije postavljali Osmani.

⁵ Mesdžid (arabsko: *masǧid*): muslimansko svetišče. V Bosni in Sloveniji se beseda mesdžid uporablja za vsako manjšo islamsko molilnico.

⁶ Imam (arabsko: *imām*): vodja skupne molitve. Bošnjaki izraz uporabljajo tudi za svoje »duhovnike«, čeprav je veliko bolj razširjen izraz hodža.

kjer muslimani živijo: v Velenju, Mariboru, Kopru, Kranju, Trziču, Škofji Loki, Kočevju, Postojni, Celji, Ajdovščini, Novem mestu in Trbovljah (Pašić 2002, 108–110).

Islamska skupnost v Sloveniji deluje pod okriljem *rijaseta*⁷ Islamske skupnosti Bosne in Hercegovine, ki ima sedež v Sarajevu. Najvišji predstavnik rijaseta je reis ul-ulema, pod čigar ingerenco so *muftiji*⁸ (Pašić 2005, 103). Slovenski muslimani, so razen redkih izjem *suniti*⁹. Islamska skupnost v Sloveniji kot reprezentativna organizacija muslimanov v skladu z doktrino Islamske skupnosti Bosne in Hercegovine sledi hanefitskemu mezhebu oziroma islamski pravni šoli, ki je med muslimani po svetu tudi najbolj razširjena (Pašić 2005).

Osrednji problem, o katerem teče govor tudi v moji diplomski nalogi, s katerim se je skupnost soočala, je postavitve islamskega verskega in kulturnega centra v Ljubljani, ideja, ki se je po vojni v Bosni in Hercegovini razvila iz prvotne zamisli o postavitvi mošeje. Medtem ko molilnice po besedah Ahmeda Pašića zaenkrat še zadoščajo potrebam vsakodnevnega opravljanja verskih obredov (Pašić 2005), so ob večjih dogodkih in osrednjih islamskih praznikih, v času ramadana, za *bajram*¹⁰ in *kurban bajram*¹¹, ki se jih udeležuje največ ljudi, ti prostori večinoma premajhni. Pašić navaja, da je težava najbolj očitna v Ljubljani, kjer je sedanja molilnica premajhna za opravljanje najbolj osnovnih verskih dolžnosti. Skupnost tako dvakrat letno, za bajram in kurban bajram, najame športno dvorano Kodeljevo ali Tivoli, kjer se zbere več kot 4000 muslimanov (Pašić 2002, 103).

5.3 Izgradnja verskega in kulturnega centra v Ljubljani

Od leta 1969 je bilo muslimanom v Sloveniji za izgradnjo džamije ponujenih 25 različnih lokacij. Tri, ki so bile izbrane kot možne, so bile na koncu tudi zavrjene. Število vseh teh ponujenih lokacij je kazalo na to, da je predstavljala pri postavitvi džamije še najmanjši problem izbira lokacije.

⁷ Rijaset (arabsko: *riyasa*, turško: *riyaset*): sedež reis ul-uleme. Izvršni organ Islamske skupnosti BIH.

⁸ Mufti (arabsko): najvišji muslimanski predstavnik pokrajine. Najvišji predstavnik Islamske skupnosti v Sloveniji.

⁹ Suniti (arabsko: *suniyye*, turško: *sunni*): smer v islamu. Po Mohamedovi smrti pride do razkola med muslimani na politični ravni, jabolko spora pa predstavlja vprašanje, kdo bo po prerokovi smrti vodil skupnost. Muslimani se razdelijo na sunite in šiite, pri čemer so šiiti mnenja, da so pravi voditelji, tolmači in nosilci verske avtoritete lahko le Mohamedovi krvni potomci, imami, medtem ko so suniti za demokratično zbiranje vodij, ki niso nujno Mohamedovi potomci.

¹⁰ Bajram (turško, arabsko: *eid al-fitr*): praznik ob koncu meseca posta ramadana.

¹¹ Kurban bajram (turško, arabsko: *eid al-adha*): praznik žrtvovanja, ki slavi Abrahamovo žrtvovanje.

Leta 1971 je bila prva ponujena lokacija na Dečkovi cesti v Ljubljani, nasproti Zavoda za gluhoneme. Ljubljanski urbanistični zavod je ocenil to lokacijo za neprimerno, zato so leta 1973 skupnosti ponudili drugo lokacijo na Tomačevski cesti v Stožicah. Ko so ljubljanski svetniki leta 1974 zavrnilo tudi to lokacijo, so muslimanom ponudili tri nove lokacije, na katerih bi bilo treba izseliti lokalne prebivalce na njihove stroške, kar se seveda ni izvedlo. Leta 1976 so muslimanski skupnosti ponudili lokacijo, ki je na stičišču Pokopališke in Šmartinske ceste. Predlog so sprejeli ter izdelali načrt džamije, urbanistični zavod je to potrdil, vendar pa je leta 1979 ljubljanski urbanistični komite presodil, da tudi ta lokacija ne ustreza, ter predlagal lokacijo med Žalami, Žalsko ulico in Savsko cesto. Islamska skupnost se je strinjala tudi s to ponujeno lokacijo. Leta 1987 je nato Ljubljanski regionalni zavod za varstvo kulturne dediščine predlagal še peto lokacijo, nasproti Plečnikovih Žal. Leta 1999, ko so pridobili vso potrebno dokumentacijo in potrebna soglasja, je predsednik lokalne skupnosti Žale, v časniku Delo objavil članek, da na Žalah ne potrebujejo še enega onesnaževalca poleg obstoječe deponije smeti in avtomobilskega sejma (Mehmedić 2003). Kot piše Pašić je leto za tem bil spremenjen in dopolnjen prostorsko izvedbeni načrt za območje Žal in iz načrta Ljubljana 2000 je izginila džamija (Pašić 2005, 104). Leta 2001 so tako predvideli novo lokacijo: med Malim grabnom in Cesto dveh cesarjev na Viču. 22. maja 2001 so na zasedanju Mestne občine Ljubljana sprejeli soglasje za izgradnjo islamskega kulturnega centra. S predlagano parcelo so se strinjali tudi muslimani. V maju leta 2001 so pripravili osnutek spremembe urbanistične dokumentacije za lokacijo na Cesti dveh cesarjev. Mestni svet je osnutek obravnaval in ga tudi sprejel. 24. junija 2003 je svoje pozitivno mnenje podala tudi Agencija za okolje RS. 8. decembra 2003 je bil osnutek z nekaj spremembami dokončno sprejet (Kalčič 2007).

6. januarja 2004, kmalu po sprejetem odloku za prostorsko umestitev džamije, je mestni svetnik Mihael Jarc v imenu Liste za čisto pitno vodo pričel z zbiranjem podpisov o naknadnem referendumu, na katerem bi se prebivalci Ljubljane odločali o izgradnji džamije. Štiri parlamentarne stranke, med katerimi so bile SDS, SNS, SLS in NSi so to referendumsko pobudo podprle. S tem je ena temeljnih ustavnih pravic slovenskih državljanov postala predmet predvolilnih agitacij in objekt referendumske pobude. (Kalčič 2007, 121)

Julija 2004 Ustavno sodišče odloči, da se sklep o razpisu naknadnega referenduma glede gradnje džamije v Ljubljani in sklep o spremembah tega sklepa odpravita. Vendar tudi ta odlok o neustavnosti referenduma ni pomenil večjega premika k določitvi lokacije za gradnjo džamije. Mestna občina Ljubljana (MOL) je zatem ugotovila, da del ozemlja, namenjenega

gradnji džamije, ni v njihovi lasti. Prodaja in odkup zemljišča se tako ne uresničita, kot je bilo predvideno. Decembra 2006 sta se v Mestni hiši sestala novi ljubljanski župan Zoran Janković in mufti v Sloveniji Nedžad Grabus ter se prvič uradno pogovarjala o novi lokaciji za džamijo, ki bi lahko stala na zemljišču ob križišču Kurilniške in Parmove ulice za Bežigradom. 30. junija 2008 je Ljubljanski mestni svet z 31 glasovi za in enim proti sprejel dopolnjeni osnutek prostorskega načrta za Islamski versko kulturni center ob Parmovi ulici. V osnutku je bilo med drugim napisano, da naj bi bil glavni objekt visok do 12 metrov, molilnica do 24 metrov, minaret pa najverjetneje do 40 metrov. Na to se zopet odzove mestni svetnik Mihael Jarc, ki začne zbirati podpise za referendum o gradnji minareta ob džamiji. Tokrat naj se ne bi strinjali z višino minareta in namembnostjo objekta. Župan Zoran Janković napove, da referenduma ne bo razpisal. 24. 12. 2008 sta župan Ljubljane Zoran Janković in slovenski mufti Nedžad Grabus podpisala pogodbo o prodaji zemljišča in 31. 12. 2008 je Islamska skupnost v Sloveniji postala lastnik 11.364 kvadratnih metrov zemljišča, na katerem bo v kratkem tudi stala džamija oziroma kulturno verski center.

Ne glede na to, da je bilo vprašanje izgradnje džamije starejše od štirideset let, so se debate o islamu in muslimanih v Sloveniji, ki so bile povezane s postavitvijo džamije v Ljubljani, v javnosti pojavile šele leta 2003. To je bilo ravno eno leto pred volitvami v državni zbor.

V iskanju razlogov, zakaj se je šele po tolikem času bivanja muslimanov v Sloveniji začelo govoriti o njihovi prisotnosti, pridemo do ugotovitve, da je bil islam v Sloveniji pravzaprav na simbolni ravni popolnoma odsoten. Šele ko je prišlo do vojne v Bosni in Hercegovini se je začelo o nekaterih prebivalcih bivše države govoriti kot o Muslimanih, Hrvatih in Srbih. Pred tem so bili vsi nekako združeni pod istim terminom »Bosanci«. Kot pravi tudi Špela Kalčič (2007, 109) je bila džamija tista, ki je prevzela vlogo simbolne »drugosti«. V Sloveniji ni bilo dolgo vidno, da tu živijo tudi muslimani, saj se pripadniki vere niso pozdravljali z verskimi pozdravi, niso imeli večjih slavnosti ob pomembnejših praznikih, ženske se niso nikoli pokrivalo, na pokopališčih ni bilo ločenih predelov za Muslimane, niso imeli halal¹² mesnic itd. Skorajda ničesar ni bilo, s čimer bi se potrjevala njihova prisotnost.

V obdobju okrog volitev v državni zbor so tudi mediji začeli z aktivnim poročanjem, predvsem o argumentaciji in izjavah politikov o postavitvi džamije v Ljubljani. Argumentov

¹² Halal (arabsko: *halāl*): tisto, kar je versko dovoljeno.

proti izgradnji je bilo vedno več. Sovražni govor o džamiji je postal značilnost javnega diskurza (Dragoš 2004). Največje opozicijske stranke v tistem času, vključno s krščansko SLS, ki je bila na oblasti, so uporabljale nasprotovanje džamiji v kontekstu predvolilne politične agitacije. Celo nekateri vidnejši predstavniki Rimo-katoliške cerkve, so javnost svarili javnost pred domnevno nevarnostjo, v kolikor bi bila džamija zgrajena (Kalčič 2007).

Kot pravi Špela Kalčič:

Gradnja džamije v Ljubljani je skozi politični diskurz tako na nek način postala simbol odpiranja »nacionalnih vrat« modernih »turški invaziji«, le da tokrat muslimani niso bili predstavljeni kot konjenica, temveč kot falanga do zob oboroženih teroristov. V očeh slovenske javnosti so v Sloveniji živeči muslimani, o katerih se do takrat ni razmišljalo kot o muslimanih, »postali« muslimani natanko takrat, ko je zahteva po mošnji postala kamen spotike. Poleg posameznih pokritih žensk, ki so v Sloveniji redkost, bi bila namreč mošnja v Ljubljani najbolj viden znak njihove prisotnosti, ki je z orientalističnimi političnimi diskurzi o islamu morda za nekatere zdaj resnično postala problematična (Kalčič 2007, 129).

5.3.1 Turški vpadi kot argument proti postavitvi džamije

V diskurzu postavitve džamije v Ljubljani lahko na podlagi argumentov izločim predvsem dva najpogostejša stereotipna diskurza. Prvi tak diskurz, v povezavi s postavitvijo džamije v Ljubljani je *povezovanje muslimanov s podobami »turških vpadov«*. V teh diskurzih se muslimane izenačuje s srednjeveškimi Turki. Kot pravi Špela Kalčič (2007), so te pripovedi o muslimanih in »Turkih« najprej sprožili politiki potem so jih pri tem podprli še mediji. Za tem so z vključevanjem v razne debate in prisotnostjo v medijih, vanje posegali še najrazličnejši drugi intelektualci, funkcionarji, teologi in občani.

Kot je ugotavljala tudi Špela Kalčič je bil ta orientalizem jasno razviden iz zapisnika 27. seje Mestnega sveta Mestne občine Ljubljana maja 2001. Mestni svetniki, člani različnih političnih strank, so si svoja stališča do džamije podajali že nekaj mesecev pred napadom na WTC. Obravnavali so gradivo osnutka spremembe urbanistične dokumentacije na šesti ponujeni lokaciji ob Cesti dveh cesarjev, ki je bilo ob koncu seje sprejeto. Iz izjav mestnih svetnikov je bilo mogoče razbrati predstave, ki islam povezujejo z nasiljem, neprilagodljivostjo in nevarnostjo (Kalčič 2007, 116).

Iz izjav prisotnih na seji je bilo razvidno, da džamija v Sloveniji za nekatere predstavlja simbol »drugega, drugačnega«, ki zaradi tega ne spada v »naše« okolje. Izgradnjo džamije povezujejo z morebitno nevarnostjo, do katere lahko pride, če se džamija zgradi. Kot sem že govorila, posamezniki, kot v tem primeru g. Jelinčič in g. Jarc izkoriščajo neke dogodke, ki so nam blizu in za doseg svojih ciljev. Pri Slovencih je to navezovanje na obdobje turških vpadov, s katerimi naj bi Slovenci imeli izkušnje. Saj naj bi njihovo krutost in nasilnost občutili na lastni koži, zato je potrebno kaj podobnega preprečiti še preden bi lahko ponovno prišlo do tega. Kot da se na prihod muslimanov v Slovenijo šele čaka in ti ne bi že desetletja predstavljali njene realnosti (Kalčič 2007). Še posebej po 11. septembru se je v slovenskem tisku zelo veliko pisalo o terorizmu in vzbujalo strah pred islamskim fundamentalizmom ter islamizacijo. Besedne zveze, ki so islam in muslimane povezovala z nasiljem in terorizmom so se konstantno pojavljale v takšnih prispevkih. (Kalčič 2007, 118).

Tudi na 18. in 22. seji mestnega sveta, 30. 6. 2008 in potem 24. 11. 2008, kjer so razpravljali o osnutku odloka o občinskem podrobnem prostorskem načrtu in kasneje o predlogu istega odloka, so pripadniki nekaterih strank podajali neargumentirane in agitacijske izjave o izgradnji džamije.

Mihael Jarc je pripravil amandma, v katerem je kar nekaj izjav, ki zopet stereotipno obravnavajo islam:

Minaret nima z vsebino vere ničesar...Kot gradbeni objekt ima minaret funkcijo signalnega stolpa za vernike prav tako pa stražnega stolpa nad verniki. Nekaterim pomeni minaret znamenje zmage. Minaret daje politično verski naziv moči in poudarek: »tukaj smo mi, od tu se ne bomo več umaknili.« Ko bo na tej lokaciji zgrajen veliki islamsko verski kulturni center z minaretom ali brez njega se bodo, kljub temu, da v Ljubljani obstaja že več molilnic, zadeve in zahteve muslimanske skupnosti začele odvijati podobno kot v drugih mestih po Evropi (Mestna Občina Ljubljana 2008).

Slovenski diskurzi orientalizma muslimane na ta način konstantno predstavljajo v časovno oddaljeno preteklost »turških vpadov«, ki predstavljajo vseskozi prisotno nevarnost, da se zgodovina ponovi. Medijske podobe konfliktov in nasilja muslimanskega sveta, predvsem na Bližnjem vzhodu, ter sodobnega terorizma po svetu, na ta način muslimane stalno postavljajo v neke oddaljene kraje, v neke druge družbeno-politične in kulturno-zgodovinske kontekste, s katerimi slovenski muslimani nimajo nobenih skupnih točk. S kolektivnim spominom pa se

potem te podobe muslimanskega sveta in islama uspešno dopolnjuje in oplaja še naprej (Kalčič 2007, 117–129).

5.3.2 Odklon od slovenske nacionalne identitete kot drugi argument proti postavitvi džamije

Kot drugi argument proti izgradnji džamije v večini izjav nastopa prepričanje, da *islam ne predstavlja dela slovenske nacionalne identitete*. Prav zaradi tega, naj v Sloveniji za džamijo in islam ne bi bilo prostora. Mnenja nasprotnikov izgradnje džamije se pri tem predvsem nanašajo na neko nacionalno preteklost, v kateri se Slovence neprestano prišteva h krščanskemu svetu. Ta pa naj bi bil pooblaščen nad ozemljem, ki so ga v preteklosti uspevali uspešno braniti pred »nekrščanskimi Drugimi«. Nenehno se reproducira in reinterpretera vzorce spominov, vrednot, tradicij in simbolov, ki ustvarjajo značilno zapuščino naroda, in identificira posameznike s temi vzorci, zapuščino in njenimi kulturnimi prvini (Smith 2005, 30).

V povezavi s tem se islamska arhitektura ne more ujemati s slovensko, to je krščansko krajino. Če bi Slovenija sprejela džamijo, bi lahko s tem porušila njeno »naravno« ravnoesje. Prav tako bi se poslabšalo počutje njenih »avtohtonih« prebivalcev, ki naj bi jih nad tem ozemljem pooblaščala, kot to zagotavljajo nacionalne mitozgodovine, prav njihova dolgotrajna in kontinuirana poselitev na tem območju (Kalčič 2007, 116–117). Kot pravi Ana Kučan (1998, 20) "krajina, prostor, ki ga človek naseljuje, prispeva k oblikovanju njegove identitete, obenem pa se v krajini odlikavajo družbeni odnosi in s tem prispevajo k ustvarjanju krajinske podobe v družbeni zavesti, po kateri jo prepoznamo in se z njo ali z njenimi deli poistovetimo." Kot dva označevalca slovenske krajine lahko navedemo kozolec in cerkvico na vzpetini. Kot pravi Kučanova sta oba simbola nastala kot rezultat nekih družbenih prizadevanj, prva iz neke funkcionalne potrebe, druga pa iz duhovne. Danes pa obe kot identifikacijski prvini delujeta kot metafora, z novimi pomeni (Kučan 1998, 21). V konkretnem primeru uporablja se krajino kot izključevalni proces za izgradnjo džamije v Ljubljani.

Skozi te mitozgodovinske naracije se na ta način, kot je bilo že večkrat omenjeno, oblikuje muslimanska drugost, ustvarja se prepad med islamom in krščanstvom ter hkrati se pred islamom vzbuja strah. Kar je še slabše na ta način se v teh naracijah utemeljuje in upravičuje izključevanje muslimanov iz državljskih pravic, po katerih imajo pravico do enakopravnega

bivanja na slovenskem ozemlju. Po tej neki prirejeni preteklosti naj bi imeli določeni prebivalci prednost do tega nacionalnega ozemlja, saj naj bi to ozemlje poseljevali že od nekdaj in ga uspevali tudi uspešno braniti. S tem v povezavi se velikokrat omenja tudi avtohtone prebivalce Slovenije, tiste, ki naj bi bili na sodobnem slovenskem ozemlju izvorni. Muslimani tako predstavljajo neavtohtone prebivalce in nimajo pravice do tega ozemlja in posega vanj (Kalčič 2007, 124–125).

Poseganje v to avtohtonost bi pomenilo motenje pravic, tistih, ki naj bi bili že v osnovi privilegirani in upravičeni do tega ozemlja. Ta samoumevnost, da je to ozemlje slovensko s krščanskimi koreninami, se je uspela obdržati do danes, zagotavlja »avtohtonim« Slovincem pravico za razpolaganje z nacionalnim ozemljem in urejanjem življenja v skladu s kulturo, ki se njim zdi sprejemljiva (Kalčič 2007, 125).

Državljeni se torej delijo na avtohtone in neavtohtone. Nacija je pojmovana primordialistično, saj se verjame, da se esenca slovenskega naroda, ki naj bi izšel iz domnevnega skupnega slovenskega prednika že pred tisočletji in vzniknil na slovenski zemlji, skozi vso zgodovino ni spremenila. Pravzaprav imamo opraviti s svojevrstnim kulturnim rasizmom, saj se o Slovencih razmišlja s pomočjo biologije. Slovenstvo določajo geni in kri, ki naj bi izhajali iz skupnih prednikov in so v preteklosti vzniknili na slovenski zemlji (Kalčič 2007, 125).

6 ŠTUDIJE PRIMERA: ANALIZA PRISPEVKOV V OSREDNJIH SLOVENSКИH ČASNIKIH TER ODDAJE TRENJA

6.1 Metodološki okvir

Za analizo sem izbrala prispevke iz slovenskega dnevnega časopisja (Delo – z vsemi edicijami, Dnevnik, Slovenske novice in Večer), v katerih so bile omenjene ključne besede islam, muslimani in džamija. Za analizo so bili uporabljeni vsi prispevki iz izbranega obdobja, ki so kakor koli omenjali islam, muslimane in dogodke povezane z njimi v Sloveniji in tujini ter izgradnjo džamije v Ljubljani. V vzorec sem vključila tudi en prispevek iz časnika Indirket, saj je bil dostopen v arhivih časopisne hiše Delo in je ustrezen za analizo. Obdobje, ki sem ga izbrala za analizo ni naključno, temveč sovpada s predvajanjem oddaje Trenja, 11. 12. 2008 z naslovom Džamija. Oddaja Trenja z voditeljem Urošem Slakom je bila tedenska aktualna pogovorno – informativna oddaja, ki je za analizo pomembna predvsem s tega vidika, da je bila ena izmed najbolj gledanih oddaj, v kateri so o aktualnih temah debatirali vidnejši predstavniki slovenske javnosti in politike. Oddajo Trenja z naslovom Džamija sem izbrala, ker se je v družbi takrat zopet bolj začelo govoriti o muslimanih v Sloveniji ter o

aktualni temi izgradnje džamije v Ljubljani. Prispevki so bili izbrani v obdobju enega meseca pred oddajo ter en mesec po oddaji, torej od 1. 11. 2008 do 12. 1. 2009. V tem obdobju ter iz izbranih časnikov je bilo tako analiziranih 50 prispevkov, ki so kakorkoli omenjali islam, muslimane ter izgradnjo džamije v Ljubljani.

Pri analizi poročanja o islamu in z njim povezano izgradnjo džamije v Ljubljani sem kot metodološko podlago uporabila kritično diskurzivno analizo, ki se kot kvalitativna metoda ukvarja z raziskovanjem teksta in govora ter pravi, da pomen tekstov ni samo en in enoten. Analiza tekstov in njihova percepcija je odvisna od interpretacije vsakega avtorja posebej.

S kritično diskurzivno analizo so se ukvarjali Norman Fairclough (1995), Teun A. van Dijk (1991, 1998) in Roger Fowler (1991). Vsi omenjeni avtorji analizirajo medijske vsebine kot določene tipe javnega diskurza. Za učinkovito analizo posameznih diskurzov je potrebno analizirati delovanje tekstov znotraj družbeno kulturnih praks. Strinjam se, ko pravijo, da so novice produkt sveta, o katerem poročajo. Izredno pomembno je opozoriti na sam proces izbiranja in oblikovanja novic, opozarjajo pa še posebej na težnje k uporabi različnih strategij: stereotipizaciji, izkrivljanju resnice, ustvarjanju konsenza med bralci, posploševanju, in potrjevanju prevladujočih ideologij. Da bi to uspešno dokazali, uporabljajo vsebinsko analizo teksta, s katero skušajo pokazati, s kakšnimi vsebinskimi karakteristikami se te težnje k uporabi teh strategij izpolnjujejo.

Tako sem pri svoji analizi prispevkov za izhodiščno točko izbrala Van Dijkovo (1991, 1998) makro analizo vsebine, s katero odkrivamo različne semantične strategije (pozitivna samoprezentacija, zvrčanje krivde na žrtev, zanikanje rasizma, besedna negativizacija ...), s katerim tisk (re)producira rasizem. Pokazala sem splošne lastnosti poročanja o temah povezanih z islamom, muslimani in izgradnjo džamije v Ljubljani, s tem, ko sem kot on tekstualno analizirala prispevke, ki sem jih razčlenila na štiri kategorije:

- analiza naslovov,
- analiza tem in vsebin prispevkov (stil in retorika, analiza citiranja, odkriti in zakriti pomeni),
- analiza uvodnikov, kolumn in komentarjev,
- analiza grafične podobe prispevkov.

Skozi samo analizo novinarskih prispevkov, ki so razdeljeni na zgoraj omenjene štiri kategorije, po Van Dijku odkrivam tudi različne semantične strategije, ki se pojavljajo kot na primer pozitivna samoprezentacija in negativna prezentacija drugega, MI-VI diskurz, zanikanje rasizma, blažitve, opravičevanje, ... Kot poudarja Van Dijk (1998, 2), se moramo poleg analize samih tekstov, osredotočiti tudi na njihov kontekst. Torej pozorni moramo biti na njihovo okolje (politično, ideološko, družbeno, kulturno), ki vpliva na ustvarjanje tekstov in obratno. Tekst in kontekst prispevkov sta v nekem kompleksnem odnosu, saj vplivata drug na drugega in sta hkrati en od drugega tudi odvisna.

Po Fowlerju (1991) in Faircloughu (1995) pa povzemam mikro nivo analize, ki ju je zanimala predvsem vloga, ki jo ima uporaba določenega jezika pri konstruiranju realnosti v množičnih medijih. Kot je dejal Fowler (1991, 25) ima vsaka izbira besed ter oblika stavkov, ki jo uporabimo v medijskem diskurzu svoj razlog. Obstajajo različni načini, na katere lahko povemo določene stvari. In prav te razlike v izražanju, nosijo s sabo ideološke razlike in razlike v tem, kako si jih bomo interpretirali. Podobno razmišlja tudi Fairclough (1995, 4–6), ki pravi, da so teksti družbeni prostori, v katerih istočasno potekata dva temeljna družbena procesa: prepoznavanje in reprezentacija sveta ter družbena interakcija. Analiza diskurza mora zato nujno obsegati tudi analizo vseh lingvističnih karakteristik, od prvin glasoslovja, besediloslovja, stilističnih značilnosti, sintaks, raznih preobratov v tekstu itd.

Po Fowlerju (1991) in Faircloughu (1995) sem povzela predvsem jezikovne prvine, ki so bile uporabljene v analiziranih časopisnih prispevkih in ki kot take tudi ključno vplivajo na interpretacijo novic. Pri besediloslovju bom predvsem pozorna, katere besede avtor prispevka uporabi za predstavitev določenih dogodkov, tem in zakaj se je odločil za izbiro teh besed, ter kaj z njimi sporoča, s sintakso, preverjam predvsem obliko stavkov (retorična vprašanja, nepopolni stavki, poudarki ipd.) ter ne nazadnje bom pregledala tudi same stilistične in retorične prvine, v kolikor se bodo v prispevkih pojavljale (ponavljanja, aliteracije, pretiravanje, senzacionalizem).

Pri oddaji Trenja sem se, glede na to da je kot okrogla miza z več udeleženci, osredotočila na strategije argumentiranja, torej kaj medij kot tak sporoča svojim gledalcem. Hkrati pa sem tudi tukaj aplicirala Van Dijkove semantične strategije.

Pričakujem, da bom skozi analizo dokazala tudi svoje predpostavke oziroma postavljene teze, da:

Izbrani slovenski tiskani mediji se pri poročanju o islamu in s tem povezano izgradnjo džamije v Ljubljani oklepajo negativnih lastnosti in posploševanj o islamu.

Predvsem pri poročanju o izgradnji džamije se ozirajo na preteklost in dogodke nepovezane z muslimani v Sloveniji.

6.2 Analiza prispevkov slovenskih časnikov

Analizirano obdobje izbranih časnikov se nanaša na oddajo Trenja, ki je bila predvajana 11. 12. 2008. Za analizo sem izbrala objavljene prispevke v časnikih Delo, Slovenske novice, Večer in Dnevnik v obdobju enega meseca pred predvajano oddajo in v obdobju enega meseca po predvajani oddaji. Tako da je analizirano obdobje obsegalo časovni razmik od 1. 11. 2008 do 12. 1. 2009. Za izbrane časnike sem se odločila, zaradi njihove lažje dosegljivosti v arhivih časopisne hiše Delo pa tudi, ker časnik Delo velja za resni časopis, Slovenske novice pa za rumeni tisk. Ker bi se v tem krajšem časovnem obdobju pojavilo premalo prispevkov o izbrani temi sem se odločila, da vključim še prispevke časnikov, ki so bili dosegljivi v arhivu časopisne hiše Delo in to so Dnevnik ter Večer. Ker se pri analizi nisem osredotočala na to, kako poroča vsak časnik posebej, sem zaradi številčnosti prispevkov za analizo uporabila tudi prispevke iz časnika Indirekt ter revij Reporter, Mag in Jana.

V analiziranem obdobju je bilo v izbranih slovenskih časnikih objavljenih 50 prispevkov na temo islama, muslimanov in izgradnje džamije v Ljubljani. Od tega je bilo 33 prispevkov iz časnika Delo (z edicijami), 4 prispevki iz Dnevnika, 5 iz Večera, po 2 prispevka iz časnika Indirekt ter revij Mag in Reporter in po 1 prispevek iz Slovenskih novic in revije Jana. Med prispevki so bili različni novinarski žanri: novice, kolumne, intervjuji, komentarje in pisma bralcev.

6.2.1 Naslovi

Naslov ima kot najbolj viden in izpostavljen del različnih prispevkov ključno vlogo pri opredelitvi samega prispevka oziroma pri opredelitvi, kako bo bralec še preden prispevek prebere, o temi razmišljal.

Naslove sem razporedila glede na to, ali so islam reprezentirali negativno, nevtralno ali pozitivno. Postopek, s katerim sem določila, kateri od naslovov je negativen, pozitiven ali

nevtralen, je način na katerega so islam, muslimani ali izgradnja džamije predstavljeni. Katere besede, besedne zveze, semantične strategije so uporabljene za uvod v sam prispevek. Negativna reprezentacija predstavlja islam z negativnimi besedami, z napeljevanjem in navezovanjem na nasilje, ekstremne dogodke in običaje ter ga opisuje kot zaostalega in tradicionalnega. Pozitivna reprezentacija predstavlja islam s pozitivnimi besedami. V to kategorijo sem vključila tudi prispevke, ki podpirajo gradnjo džamije, govorijo poučno o islamu in opisujejo islam kot religijo. Nevtralna reprezentacija islama pa vključuje prispevke o islamu in muslimanih, ki poročajo nepristransko in navajajo zgolj dejstva.

Pri pregledu naslovov lahko ugotovimo, da je večina naslovov prispevkov, ki govorijo o muslimanih, islamu ali izgradnji džamije v Ljubljani nevtralnih. Po številčnosti so za njimi takoj negativno zaznamovani naslovi. Pri branju prispevkov pa pridemo do ugotovitve, da pogosto nevtralno zaznamovanemu naslovu sledi negativno ovrednoteno besedilo, so tudi primeri, ko negativnemu naslovu sledi pozitivno oziroma nevtralno besedilo.

Število negativno, nevtralno in pozitivno zaznamovanih naslovov:

NEGATIVNI NASLOVI	NEVTRALNI NASLOVI	POZITIVNI NASLOVI
14 (28 %)	32 (64 %)	4 (8 %)
Število prispevkov (naslovov) = 50		

Ker so v prispevkih najštevilčnejši nevtralni naslovi, ki navajajo samo dejstva, jih za ponazoritev naštejemo nekaj:

- *Denar za zemljišče je posodila UniCredit banka* (Vodovnik 2009, 3)
- *Prva imaminja v Evropi* (Delo 2008, 32)
- *Župan čaka na vprašanje* (Jesenšek in Tavčar 2008, 9)
- *O čem govorimo, ko govorimo o estetiki?* (Vojnović 2008, 24)
- *Komu bi se moral Pahor res opravičiti?* (Pengov Bitenc 2008, 5)
- *Muslimani praznujejo kurban bajram* (Kotnik 2008b, 28)
- *Tako rekoč pismo slovenskim muslimanom* (Crnkovič 2008, 9)
- *Džamija* (Čokl 2008a, 46)
- *Islamofobija = strah pred džamijo* (Dragoš 2008, 8)
- *Župan je zavrnil pobudo* (Tavčar 2008b, 4)
- *Pogled na minaret in z minareta* (Vidmar 2008, 5)

Nevtravno in pozitivno opredeljeni so večinoma naslovi prispevkov, v katerih se v nadaljevanju govori oziroma se nanašajo na muslimane v Sloveniji ali na izgradnjo džamije v Ljubljani. V tem obdobju se je večinoma govorilo o izbrani lokaciji za džamijo, zbiranju denarja Islamske skupnosti in ostalimi dogodki, ki so bili v povezavi z izgradnjo džamije.

Pozitivno naravnani naslovi:

- *Mene ruta osvobaja* (Jelen 2008, 10)
- *Grabus: Verski center ne bo uperjen proti nikomur* (Rajšek 2008, 13)
- *Džami(ja)* (Šket 2008, 5)
- *Za džamijo več kot polovica Slovencev* (Alič 2009, 3)

Drugi po številčnosti so negativno zaznamovani naslovi:

- *Kamenjana 13-letnica, ker je bila posiljena* (Grgič 2008a, 25)
- *Islamizem se širi po pisarnah* (Podkrižnik 2008, 8)
- *Tarča mnogih skrajnih islamistov* (Grgič 2008b, 29)
- *Minister Maroni proti mošejam* (Hočevnar 2008, 32)
- *Strah pred džamijo* (Lovec 2008, 16)
- *Pa saj ne gre za minaret!* (Lesničar Pučko 2008, 3)
- *Pregon skrajnežev že prinaša sadove* (Miholič 2009a, 7)

Pri negativno zaznamovanih naslovih so večinoma negativno zaznamovani tudi podnaslovi in nadnaslovi, če se pojavljajo.

1. Naslov: *Islamizem se širi po pisarnah* (Podkrižnik 2008, 8)

Podnaslov: Britansko-francoski boj proti terorizmu – Očitki o pozitivni diskriminaciji

2. Naslov: *Pregon skrajnežev že prinaša sadove* (Miholič 2009a, 7)

Podnaslov: Teroristična mreža Al Kaida se kljub temu ni odrekla načrtom za napad na britanskem ozemlju

3. Naslov: *Raketa CIE zadela tarčo* (Miholič 2009b, 6)

Nadnaslov: Ameriška vojna proti terorizmu

Podnaslov: Z napadom brezpilotnega letala na severovzhodu Pakistana se je končal več kot desetletni lov na dva izmed najbolj iskanih pripadnikov Al Kaide

4. Naslov: *Tarča mnogih skrajnih islamistov* (Grgič 2008b, 29)

Podnaslov: Obveščevalna služba ugotavlja, da je na Otoku več kot 2000 ljudi, ki so zaradi podpore terorizmu nevarni za državo

Nekatere negativno zaznamovane naslove podnaslovi prikažejo v lepši luči. V analiziranih primerih, zaradi različnih žanrov besedil ni veliko primerov v katerih je podnaslov pozitivno ovrednoten, se pa pojavlja veliko primerov, ko negativno zaznamovanemu naslovu sledi nevtralen podnaslov in nevtralnno besedilo. Bodisi so to komentarji, intervjuji in novice.

Primer takega prispevka je komentar v Dnevniku z naslovom *Pa saj ne gre za minaret!* (Lesničar Pučko 2008, 3).

Avtorica kolumne je za naslov izbrala citat enega izmed nasprotnikov gradnje džamije v Ljubljani, kasneje v besedilu pa argumentirala, zakaj v Ljubljani mora biti džamija in skuša ovreči argumente proti.

V analiziranih primerih se niti eden od pozitivno naravnanih naslovov kasneje ne obrne v negativno. Vsem naslovom s pozitivno noto kasneje sledijo besedila, ki so ali nevtralna ali pozitivna še naprej.

Se pa kar nekaj nevtralnno obarvanih naslovov kasneje v besedilu pokaže za negativno zaznamovane. Poglejmo si prispevek, kjer je to razvidno v podnaslovu.

Naslov: *Referendum proti minaretu mošeje?* (Slovenske novice 2008, 4)

Podnaslovi: Slovenski muslimani zbirajo dobre štiri milijone evrov, da bi lahko začeli gradnjo versko-kulturnega centra – Ta bo očitno stal v slepem črevesu Bežigrada; občinski svetnik Mihael Jarc je že napovedal zbiranje podpisov za referendum – Minaret naj bi bil visok do 40 metrov – V Ljubljani je najvišja cerkev sv. Jakoba s 66 metri, toda katoliške so del narodovega zgodovinsko-kulturnega izročila

Sam naslov ni negativen, vendar je v zadnjem podnaslovu vidno to stališče, da islam ne predstavlja dela slovenske nacionalne identitete. Avtohtonost, kaj je slovensko in kaj ne – džamija ne spada v avtohtono slovensko okolje. Torej cerkev sv. Jakoba kot del slovenske kulture in nacije spada v to okolje, džamija z minaretom pa je pojmovana kot nek tujek in

torej ni del slovenskega zgodovinsko – kulturnega izročila in temu ustrezno, tukaj nima kaj iskati.

6.2.2 Teme in vsebina

Večina prispevkov v katerih so bili omenjeni muslimani, se je nanašala na izgradnjo džamije v Ljubljani in na vse dogodke, ki so to spremljali. Od nakupa zemljišča Islamske skupnosti do nove pobude za referendum. Nekateri, redkejši prispevki govorijo o islamu v svetu, o terorističnih grožnjah.

Število prispevkov o določenih temah

GRADNJA DŽAMIJE V LJUBLJANI	26
ISLAM IN MUSLIMANI	12
TERORIZEM, ISLAMSKI SKRAJNEŽI, ISLAMIZEM	7
OSTALI	5

a) GRADNJA DŽAMIJE V LJUBLJANI

Najštevilčnejši prispevki v analiziranem obdobju so se dotikali teme gradnje džamije v Ljubljani. V tem obdobju se je zopet sprožila razprava o tej temi, zato tudi ni čudno, da se je toliko več o tem pisalo v vseh časnikih (prednjači Delo s svojimi edicijami). V tem obdobju je prišlo do ponovne referendumske pobude glede višine minareta, zato se je v družbi zopet vzpostavil diskurz o džamiji. Analizirani prispevki, ki se dotikajo teme gradnje džamije so najpogosteje nevtralni, večinoma so bile to novice, ki so poročale o aktualnih dogodkih tistega obdobja npr. Islamska skupnost kupi zemljišče od MOL, pobuda za referendum o džamiji, primernost lokacije, razprave okrog višine minareta ipd.

Najprej izpostavljam pozitivno ovrednotene prispevke, saj se mi zdi zelo pomembno, da mediji o tej temi pišejo korektno in ne podpihujejo in ustvarjajo strahov in nestrpnosti pri bralcih.

Kot izrazito pozitivne ocenjujem tri prispevke.

V prvem od teh prispevkov z naslovom *Islamofobija = strah pred džamijo* (Dragoš 2008, 8) avtor skuša pojasniti, zakaj muslimani v Sloveniji morajo imeti džamijo. Prispevek je brez stereotipov, brez predsodkov, besedilo je nevtralnno in hkrati tudi poučno, vsaj do te mere, da skuša bralcu približati predstavo o džamiji v Ljubljani.

Muslimanska verska skupnost v Sloveniji nujno potrebuje ustrezne prostore za izvajanje verskih obredov. Obstoječi prostori so neustrezni, kar je očitno zlasti ob skupnih in množičnih molitvah v času muslimanskih verskih praznikov. To pomanjkanje prostorov je največji problem naših muslimanskih državljanek in državljanov. Čeprav najmanjše športnih dvoran le zasilno in začasno rešuje prostorske težave, se je ta »začasnost« v slovenskih razmerah raztegnila na štirideset let.

Prispevek z naslovom *Od Danajcev ne sprejemamo darov* (Čokl 2008b, 47) je intervju z muftijem islamske skupnosti v Republiki Sloveniji. Ta prispevek bi še posebej ocenila kot pozitiven, saj je zelo pomembno, da imajo v družbi glas tudi predstavniki muslimanov. To je zelo pomembno za bralce prispevkov, saj tako dobijo tudi pogled z druge strani medalje in lahko bolje razumejo zahteve in želje muslimanov. Za razumevanje tematike oziroma problematike je mogoče v družbi to še najbolj pomembno, da se govori in piše o slovenskih muslimanih.

Nedžad Grabus razlaga:

Na žalost je vprašanje gradnje džamije ter islamskega kulturnega in verskega centra v Ljubljani po nepotrebnem spolitizirano. Večkrat smo ponovili, da želimo zgraditi džamijo kot verski objekt in kulturni center kot prostor izobraževanja, medreligijskega in medkulturnega srečevanja in dialoga. Seme interkulturnega dialoga bo zagotovo obrodilo plodove. Občasne nevihte ne morejo in ne bodo uničile ukoreninjene kulture dialoga in iskanja modela za spoštovanje tistih, ki mislijo drugače in imajo drugačna verska prepričanja. V svoji domovini Sloveniji želimo delovati organizirano in razvijati poučevanje islama, od česar bo imela korist širša skupnost (Grabus v Čokl 2008b, 47).

Prav tako je besedilo prispevka *Svoboda veroizpovedi v luči gradnje džamije* (Gogala 2008, 5) zelo pozitivno napisano. Prispevek je odgovor avtorja na enkrat prej napisano pismo bralca. Avtor skuša razjasniti slabo poznavanje tematike, piše poučno, zelo pozitivno o islamu, njegovem nastanku, bogati muslimanski kulturi in arhitekturi in na ta način skuša ovreči predsodek, da džamija ne spada v ta prostor.

Tradicionalna islamska arhitektura je ustvarila nekaj najlepših zgradb, tudi Tadž Mahal, ki je zmagal na tekmovanju za nova svetovna čudesa. Podoba mošej pa se je povsod prilagajala lokalnim tradicijam. Slovenci imamo ob misli na džamijo pred očmi predvsem turške različice, zgrajene tudi na Balkanu. In ta podoba, ki naj bi tako motila, je, kako ironično, nastala po zgledu največje krščanske cerkve svojega časa, Hagije Sofije v Carigradu (Gogala 2008, 5).

Kot pozitivne sem ocenila še naslednje prispevke:

- *Komu bi se moral Pahor res opravičiti* (Pengov Bitenc 2008, 5), kjer avtor kritizira referendumsko pobudo mestnega svetnika Mihaela Jarca o višini minareta.

Referendum o višini minareta oziroma celo o njegovem obstoju je, milo rečeno, neokusen. Je nekaj takega, kot če bi odločali o višini zvonikov ali glasnosti zvonjenja. Brez minareta džamije ni (Pengov Bitenc 2008, 5),.

Janković se rad pohvali, da je Ljubljana strpno mesto. Najbrž res. A strpnost se ne izraža v odločanju o višini minareta, pač pa v tem, da se takšna vprašanja ne postavljajo. Debate o tem, ali lahko ima neka verska skupnost svoj verski objekt in kakšen naj ta verski objekt bo, v strpni družbi ne bi smelo biti (Pengov Bitenc 2008, 5),.

- *Džamija* (Čokl 2008a, 46), v katerem avtorica utemeljuje in argumentira, zakaj v Sloveniji morajo postaviti džamijo. V prispevku navaja argumente, ki se v javnosti pojavljajo proti izgradnji džamije in jih skuša ovreči in obrazložiti.

Toda pravno je vse jasno. Tudi tukajšnji Katoliški cerkvi. (Javno) izpovedovanje vere je človekova pravica. Britanska družba tudi ima težave v odnosu do islama, a drugačne, kot se godijo pri nas. Toda dovoliti izgradnjo džamije ali ne, ko obstaja dovolj velika lokalna islamska skupnost britanskih državljanov, v Veliki Britaniji nikoli ni vprašanje, iz neposredno izkušnje govori preučevalec medreligijskih odnosov Gorazd Andrejč. Verska nestrpnost se hitro kaznuje (Čokl 2008a, 46).

Od 26-ih prispevkov, katerih teme se ukvarjajo z izgradnjo džamije v Ljubljani jih je velika večina nevtralnih, redki imajo prav posebej razvidno pozitivno noto, šest od teh prispevkov pa je tudi negativnih.

Obuditev debate okrog izgradnje džamije je spodbudila tudi nekaj bralcev, da so na uredništvo poslali pisma. Na temo džamije so bila v obravnavanem obdobju objavljena 3 pisma bralcev. Vsa tri pisma bralcev so negativno obarvana in nasprotujejo izgradnji džamije

v Ljubljani. Pojavljajo se isti stereotipi o islamu in slabo poznavanje tematike. Navajam nekaj odlomkov:

Svoboda veroizpovedi v luči gradnje džamije (Deu 2008, 5)

Vera je ustavno zagotovljena pravica vseh ljudi v Evropi in tako seveda tudi pri nas. Tako tudi islamska vera, kljub temu, da je v Evropi oddaljena, tuja in v mnogo čem nerazumljena, uživa vse attribute tolerantnosti in evropske gostoljubnosti (bolj kot zna to biti sam islamski svet). Tako poročajo o stotinah džamij po Evropi, ki omogočajo islamskim vernikom duhovno in versko oskrbo.

Vprašanje džamije pri nas, po globljem premisleku, seveda ni tako enostavno, da bi kar z levo roko površno in nepremišljeno odobraval nekaj, kar ima lahko daljnosežne, da ne rečem kar zgodovinske posledice. Zato to vprašanje ne more kar tako mimo volje naroda in prav nobena institucija države, vključno z ustavnim sodiščem, nima mandata o tem samostojno odločati.

Resni pomisleki se porajajo ob vprašanju minareta. Zakaj sploh minaret, ki bo videti skrajno moteč in kot tujek na veduti lepe slovenske pokrajine? Zakaj tako trdovratno vztrajati pri postavitvi tega simbola nam povsem tuje religije in tuje civilizacije? Eden od zagovornikov minareta je v TV oddaji Trenja dokaj maliciozno navajal, daje pri nas itak na stotine cerkvenih zvonikov na vsakem hribčku in da ne ve, zakaj naj bi bil en minaret tako moteč. Ob tem pa je bilo gledalcem oddaje zamolčano, da je bilo pretežno število teh cerkvi zgrajeno prav za zaščito in obrambo pred neciviliziranimi islamskimi napadalci. Slovenci se vedno bolj zavedamo lepote naše dežele in prav te cerkvice dajejo specifičen estetski pečat naši pokrajini. Sploh pa te cerkvice in njih zvoniki niso simbol neke agresivne in militantne religije, ki naj bi predvsem disciplinirala in ustražovala svoje vernike (Deu 2008, 5).

V tem razmišljanju bralca je dobro vidno to, kar opisuje tudi Billig pri stereotipnem govoru, t.j. da obstaja možnost projekcije. Mi lahko trdimo, da oni posedujejo kvalitete, ki jih mi pri sebi zanikamo. V Zahodnih demokracijah (kamor se prišteva tudi Slovenija) je naša toleranca povečevana z naše strani. Novinarji in politiki še posebno, navajajo našo toleranco in njihove ne-toleranco kot razlog za njihovo izključevanje. Retorika zanika naše predsodke in dopušča argumentativno strukturo, ki pripisuje netolerantnost njim: naša toleranca je ogrožena z njihovo prisotnostjo; oni so ali netolerantni ali povzročajo netolerantnost; tako iščemo, da jih izločimo, ne zato, ker smo netolerantni, ampak ravno nasprotno, ker smo tolerantni. V okoliščinah/stanju oblegane mentalitete, je zmeraj tisti drugi, ki prelomi usodo,

deluje nepošteno in začne z agresivnimi spiralami: naše akcije so upravičene z okoliščinami, ampak za njihove je rečeno, da reflektirajo pomanjkljivosti v karakterju, in to prav te pomanjkljivosti, ki jih zanikamo pri sebi. (Billig 1995, 82) Tudi v naslednjem pismu bralca je razvidna strategija posploševanja ter stereotipizacija. Vsi muslimani so enaki ter vsi muslimani so teroristi. Če so takšni tam, bodo tudi pri nas, zato jim ne smemo dovoliti izgradnjo džamije.

Pogled na minaret in z minareta (Vidmar 2008, 5)

Nekatere evropske države so prepovedale določene verske skupnosti, ker niso spoštovale pravnega reda teh držav. Če se ugotovi in dokaže, da muslimani sodijo v to skupino verskih skupnosti, potem bodimo dosledni: prepovedati je treba ne le graditev džamije oz. islamskega verskega kulturnega centra, temveč tudi obstoj muslimanske skupnosti. V zadnjem času se dejansko dogaja, da na Zahodu zaradi vpletenosti muslimanov v teroristične napade zapirajo nekatere džamije (Vidmar 2008, 5).

b) ISLAM IN MUSLIMANI

Drugi po številčnosti so prispevki, v katerih se govori o islamu in muslimanih nasploh. O islamu kot veri, o življenjih muslimanov itd.

Naj za ponazoritev navedem nekaj takih prispevkov. In naj tudi omenim, da so prispevki s temi temami večinoma nevtralni.

V intervjuju z naslovom *Mene ruta osvobaja* (Jelen 2008, 10) slovenska muslimanka opisuje, kaj zanjo pomeni biti muslimanka v Sloveniji. Govori o svojem življenju, svoji odločitvi o nošenju hidžaba, o tem, kako je bilo, ko so prišli v Slovenijo, kako jo okolica sprejema, o težavah s katerimi so se soočali itn. Prispevek je zelo pozitiven in poučen. Ponuja vpogled v življenje navadnega človeka, muslimana in kaže njegov vidik dojemanja stvari.

Svojo pripadnost muslimanski kulturi smo lahko dejansko živeli le doma ... Prva generacija migrantov je živela zelo razdvojeno: s kostmi in telesom na enem bregu in dušo na drugem ... V nekem smislu smo revolucionarji (druga in tretja generacija op. avtorice), živimo tradicionalno na moderen način. Prizadevamo si za celovitost in notranje zadovoljstvo, mir v sebi. To je zelo pomembno, kajti mir v človeku pomeni mir v družini, mir v skupnosti, mir v družbi. ... Muslimani v Sloveniji smo zelo miroljuben narod ...

Nevtravno obarvan je tudi prispevek *Sekularnost in sožitje* (Debeljak 2009, 32) kjer avtor govori o zgodovini islama in krščanstva ter opisuje, kdaj se je izoblikovalo sovraštvo med tema dvema religijama in določene specifične vsake od njiju. Na koncu prispevka vse povedano naveže na slovenske razmere.

Slovenska beseda za toleranco lepo pokaže razliko. Člani prevladujoče (etnične, verske, jezikovne) skupine namreč vse ostale nekako »trpijo«, vendar pa pravice manjšin lahko »strpno« podelijo, a tudi »nestrpno« vzamejo. Nasprotno pa politično sožitje pomeni sprejemanje načelne enakopravnosti vseh posameznikov, ne glede na to, kateri skupini pripadajo.

S tega vidika torej ni poseben dosežek, če takšno enakopravnost priznamo, zanesljivo pa gre za poraz razsvetljenega duha, če jo komu omejimo ali odtegnemo, pa naj gre za Kurde brez šol v lastnem jeziku v Turčiji ali pa za muslimane brez lastne džamije v Sloveniji.

Kot pozitiven dodajam še prispevek z naslovom *Nasilje v imenu religije je največje nasilje proti religiji sami* (Bulat 2009, 8), zaradi tega, ker je to še en intervju z muftijem Islamske skupnosti v Sloveniji. Za razumevanje vere in položaja muslimanov v Sloveniji ter tudi za jasnejši v pogled v vero in življenja muslimanov, vernikov, je neprecenljivo in zelo pomembno, da se v dnevnem časopisju in nasploh v množičnih medijih čim več govori o tem in poskuša razjasniti polemike, ki se pojavljajo okrog religije islam in povezano s tem tudi izgradnjo džamije v Ljubljani. Intervjuji so zato eni bolj pomembnih žanrov, ki bi lahko laikom te teme veliko bolj približali.

Kot pravi Nedžad Grabus, mufti islamske skupnosti v RS, v omenjenem prispevku: »Ko bo Ljubljana dobila džamijo, bo praktično potrdila to, kar ima že sedaj. Torej strpnost med ljudmi. Z izgradnjo džamije se za ljudi v praksi ne bo veliko spremenilo, psihološko pa. Videli bodo, da to ni nič drugega kot to, kar izvajamo že sedaj. Ko bomo dobili džamijo bodo lahko naši prijatelji kristjani, ateisti in drugi seznanili z našo religijo, ki je svetovna (Grabus v Bulat 2009, 8).«

c) TERORIZEM, ISLAMSKI SKRAJNEŽI, ISLAMIZEM

V analiziranem obdobju se ni pojavilo veliko prispevkov na to temo. Je pa to še zmeraj pomembno za obravnavo, kajti prav ti stereotipi in predsodki so v ljudeh najbolj zakoreninjeni. V teh prispevkih se kot najbolj pogost stereotip kaže pojavljanje pridevnika islamski poleg samostalnika skrajnež ter ponavljajoči termin terorizem. V obravnavanem obdobju se je pojavilo 7 prispevkov, v katerih se pojavljajo omenjeni termini.

Spodaj je navedenih nekaj prispevkov, v katerih se muslimanom in islamu pripisujejo teroristična dejanja in skrajni fundamentalizem:

1. *Pregon skrajnežev že prinaša sadove* (Miholič 2009a, 7)

Prispevek govori o potencialni teroristični grožnji v Veliki Britaniji. V prispevku se pojavljata predvsem termina skrajneži in teroristični. Spodaj navajam primere omenjene v prispevku:

»kazenski pregon nasilnih islamskih skrajnežev ... več tisoč skrajnežev, zapriseženih podpori džihadističnim akcijam ... resna grožnja ... terorističnih incidentov ... islamske skrajneže ...«

2. *Kamenjana 13-letnica, ker je bila posiljena* (Grgič 2008, 25)

Prispevek najprej govori o 23-letnici, ki naj bi jo kamenjali zaradi prešuštva. Takoj v naslednjem stavku pa novinar prispevek še bolj zaostri z omembo, da so potem ugotovili, da je šlo dejansko za 13-letnico, ki so jo v Somaliji kamenjali, ker je bila posiljena. V prispevku se zopet pojavljajo tipični označevalci: *»islamski skrajneži«, »obredno kaznovanje«, »islamisti«, »skrajneži«, »ena najnasilnejših držav na svetu«.*

3. *Islamizem se širi po pisarnah* (Podkrižnik 2008, 8)

Avtorica v prispevku govori o srečanju francoske notranje ministrice ter njene britanske kolegice, ki sta se sestali na temo terorizma. Sama avtorica pa potem njune ugotovitve glede širjenja islama na različnih področjih tudi sama podkrepi z določenimi primeri.

Med razmišljanji o pretnjah **terorizma**, ki temelji na **verskem fanatizmu**, ni mogoče spregledati, kako močno sodobne zahodne družbe v zadnjem času spreminjajo obraz. Dokaz so številne zahteve p spremembi imena, ko hočejo razni značilno francoski Jacquesi, Thierryji in Olivieri postati Mustafe, Karimi, Saidi. Svojo odločitev utemeljujejo z verskimi in kulturnimi razlogi ...

Podobno je v zadnjem času najti tudi vse več zapisov o tem, kako se **islamizem z velikim zamahom in samozavestjo**, ki je včasih ni premogel, **širi** na delovnem mestu.

...in se ob koncu pogovora strinjali, da je **nevarnost resna**, prava pot, ko jo je treba ubirati v boju proti **skrajnemu islamizmu**, pa tesno mednarodno sodelovanje (Podkrižnik 2008, 8).

4. *Tarča mnogih skrajnih islamistov* (Grgič 2008 b, 29)

Prispevek opisuje ugotovitve britanske obveščevalne službe MI5, ki po navedbah avtorice, ugotavlja: *»na Otoku je več kot 2000 ljudi, ki so zaradi podpore terorizmu nevarni za državo.«* V nadaljevanju prispevka pa zopet sledijo tipični označevalci, ki islam povezujejo z

nasiljem in skrajnimi dejanji: »islamski ekstremisti«, »militantnih islamistov«, »...med potencialno nevarnimi niso samo tuji državljani, ampak tudi številni britanski, vključno s tistimi, ki so prevzeli islam.«, »ekstremistov«, »skrajneži«, »privrženice džihada«.

d) DRUGO

Nekaterih prispevkov ne moremo uvrstiti v nobeno od navedenih kategorij. V to zadnjo kategorijo sem vključila pet prispevkov, o katerih govorim več v nadaljevanju.

1. Minister Maroni proti mošejam (Hočevar 2008, 32)

V prispevku novinar razlaga, kako je v Italiji Severna liga pripravila zakonsko besedilo proti gradnji mošej. Kar jih najbolj skrbi je številčnost mošej v celotni Italiji ter nezmožnost nadzorovati, kaj se v mošejah dogaja. Novinar se v podnaslovu sprašuje: »Kako ločiti med molilnico in zbirališčem teroristov?«

Prispevek obravnava dogajanje v Italiji, vendar s samimi komentarji novinarja ter izpostavljanjem ponavljajočih terminov »terorist«, »teroristične akcije« ter »teroristična organizacija Al Kaida« utrjuje stereotipe o islamu in muslimanih ter pri ljudeh povzroča strah pred džamijami.

2. Muslimanski spor na slovenskem sodišču (Rus 2008, 23)

Glede na sam naslov, ki je precej negativen, saj ustvarja zopet dihotomijo med NAMI in NJIMI. Torej »njihov« MUSLIMANSKI spor na »našem« SLOVENSKEM sodišču, samo besedilo niti ni toliko negativno, saj dejansko samo povzema, kaj je kdo rekel, o kom v sporu med nekdanjim ljubljanskim muftijem Osmanom Đogićem ter tajnikom Islamske skupnosti v Sloveniji Nevzetom Porićem.

3. Zagovornik svobode in provokator hkrati (Delo 2008, 24)

Prispevek z zgornjim naslovom je bil objavljen na zadnji strani v rubriki Sveto so ljudje. Novinar je predstavil nizozemskega politika Geerta Wildersa, ki ima do muslimanov in islama precej negativno mnenje. Prispevek je negativen predvsem z vidika, da izpostavlja samo mnenja Geerta Wildersa in bralcu ne ponuja alternativnih pogledov na samo temo.

4. Za Islam s človeškim obrazom (Korade 2008b, 13)

Prispevek je predvsem negativen zaradi tega, ker novinarka v njem ne govori kritično in neobjektivno o knjigi, ki jo je napisala muslimanka iz Afrike, temveč skozi njeno pripoved vpeljuje tudi svoje mnenje, ki je na ta način prikrito izraženo.

»Resnica pa je ta, da Irshad Manji govori resnico, ko govori o tem, da so muslimani vso odgovornost za svoje tegobe pripisali zahodni kolonizaciji, lastno islamsko zgodovino imperializma in nenehno zlorabljanje človekovih pravic v imenu Allaha pa prezrli. Še dobro, da Bog je«

5. *Bog se drži za glavo* (Sedlar 2008, 5)

Intervju z dr. Marjano Harcet, ki je bil objavljen v Jani je pozitiven prispevek, saj ruši predsodke, ki jih imajo ljudje o islamu ter nasploh o položaju žensk v islamu.

6.2.3 Komentarji in kolumne

Kot posebno kategorijo sem se odločila izpostaviti komentarje, kolumne in uvodnike, saj so to subjektivna mnenja vidnejših predstavnikov v družbi, tudi samih novinarjev, ki imajo poleg ostalih institucij in elit največ vpliva na ustvarjanje mnenj pri bralcih.

V analiziranem obdobju je bilo v obravnavanih časnikih v obliki komentarja in kolumne objavljenih 7 prispevkov, v katerih se je govorilo o islamu, muslimanih ali izgradnji džamije. Tema vseh teh prispevkov je bila gradnja džamije v Ljubljani.

1. *Džami(ja)* (Šket 2008, 5)

To je kratka kolumna, v kateri avtor primerja večja multikulturalna mesta in v kateri vidi nekaj lepega, nato se naveže na gradnjo džamije v Ljubljani in pravi: »Ne gre za liberalizem za vsako ceno, temveč za temeljno spoštovanje do sočloveka ne glede na njegovo različnost. Še posebej, če te s svojim početjem ne moti. V zvezi s slovenskimi muslimani bi vsekakor morali upoštevati, od kod so prišli, kakšna dela so opravljali pri nas in kako so pomagali ustvarjati našo zgodbo o uspehu« (Šket 2008, 5).

2. *Pa saj ne gre za minaret* (Lesničar Pučko 2008, 3)

Ta prispevek smo že omenili, ko je šlo za primer negativno ovrednotenega naslova, kateremu je sledilo pozitivno naravnano besedilo. Avtorica kritizira pobudo svetnika Jarca za ponovno zbiranje podpisov za referendum o izgradnji džamije: »...premnogi politiki so svoj poklic izenačili s svojimi osebnimi obsesijami, in kadar začutijo, da so v javnosti pozabljeni, malo pobrskaajo po svojih intimnih preganjavicah in jih povzdignejo v politični projekt.«

3. *Molitev čez ovire* (Vodovnik 2008, 5)

Besedilo tega komentarja je nevtrarno predvsem, zaradi golega navajanja dejstev. Avtor v besedilu pojasnjuje dogodke okrog sprejetja dokumenta o podrobnem prostorskem načrtu za del mesta, kjer bo zgrajen islamsko verski kulturni center. Nadaljuje s tem, da bo zbiranje denarja za odkup parcele in sama gradnja še najmanjši težavi, saj naj bi mestni svetnik Mihael Jarc ponovno vložil pobudo za referendum. Avto v besedilu navede mnenje, izjavo Mihaela Jarca, vendar sam potem proti koncu prispevka podaja svoje mnenje, zakaj bi džamija morala biti zgrajena.

4. *O čem govorimo, ko govorimo o estetiki?* (Vojnović 2008, 20)

Avtor Goran Vojnović v komentarju z navedenim naslovom, govori o prikitem nacionalizmu, pri katerem se nasprotovanje do izgradnje džamije (in muslimani nasploh) skriva v diskurzu o estetiki, zunanjem videzu versko kulturnega centra kot takega. Avtor je na humoren in satiričen način zelo kritičen do diskurza, ki se je oblikoval v družbi, glede izgradnje džamije v Ljubljani. Pravi:

Ne, nasprotniki gradnje džamije so si postavili popolnoma napačno diagnozo. Njihova težava ni v nobenem primeru estetika in z njo povezana skrunitev mestne vedute. Nočne more imajo najbrž zaradi Osame bin Ladna, Al Kaide, Hezbolaha, šiitov in vahabitov, ki so jih v svojih sanjah podzavestno povezali z Nevzetom Porićem in Osmanom Đogićem, z džamijo in pripadajočim ji minaretom ter z vsemi slovenskimi državljani islamske veroizpovedi. In v njihovih po hollywoodsko obdelanih sanjah se prijazni prodajalec bureka z Miklošičeve z letalom zaletava v stavbo Nove Ljubljanske banke na Trgu republike, mladi biser slovenske košarke Emir Preldžić se razstreljuje sredi množice na Prešernovem trgu, akademski kipar Mirsad Begić z neestetskega minareta meče bombe na mimoidoče slovenske otroke, Nedžad Grabus pa iz neznane puščavske votline nekje sredi Ljubljanskega barja pošilja v slovenske medije grozeča video sporočila, na katerih grozi z novimi terorističnimi napadi ob prihajajočem dnevu slovenske državnosti (Vojnović 2008, 20).

5. *Tanka črta* (Delić 2008, 29)

Tudi avtorica tega komentarja je precej kritična do razprave, ki se je razvila v družbi glede postavitve džamije v Ljubljani. Na šestdeseto obletnico deklaracije človekovih pravic, govori o perečih problemih v slovenski družbi in se dotakne tudi položaja muslimanov in izgradnje džamije v Ljubljani.

Še en nevtralen prispevek s pozitivnimi elementi je prispevek z naslovom *Džamija* (Čokl 2008a, 46) v katerem avtorica pojasnjuje aktualno dogajanje okrog izgradnje džamije in izraža nestrinjanje z nasprotniki izgradnje, izpostavi predvsem Mihaela Jarca, ki je skušal v tistem obdobju s pobiranjem podpisov priti do referendumu, na katerem bi se odločalo o džamiji. Podobne ugotovitve ima tudi avtor zadnjega prispevka z naslovom *Islamofobija = strah pred džamijo* (Dragoš 2008, 8), kjer prav tako ugotavlja, kakšen diskurz se je oblikoval v družbi glede izgradnje džamije. Poudarja, da muslimani džamijo morajo imeti in da so nasprotovanja tej izgradnji islamofobična.

6.2.4 Grafična podoba prispevkov

Pri analizi obravnavanih prispevkov je izredno pomembnega pomena tudi grafična podoba prispevkov. Z izbiro določenih fotografij in napisanim tekstom pod sliko lahko bralca navedemo na to, da si določen dogodek interpretira na način, na katerega želimo, da si ga interpretira. Pomemben je pa tudi sam videz prispevka in kje v časniku se pojavi – ali je napisan z velikimi, tiskanimi, odebeljenimi črkami na prvi strani, ali gre za kratek prispevek, brez slik, objavljen nekje na sredi ali proti koncu časnika.

Kratke novice v Delu spremljajo predvsem manjše nevtralne fotografije vezane na nevtralno besedilo, kot so slika zemljišča, kjer naj bi stala džamija, slika župana Jankoviča ipd. Te novice so po večini nevtralne, imajo neko informativno funkcijo, imajo naslov, podnaslov ter so pozicionirane nekje od 3 do 5 strani. V ostalih časnikih je samo še 5 analiziranih prispevkov imelo poleg teksta tudi slike. V dveh intervjujih so to slike intervjuvancev, v enem primeru so slike pojedine ob prazniku Kurban Bajram, ki jih spremlja nevtralno besedilo prispevka. V primeru prispevka *Referendum proti minaretu mošeje?* (Slovenske novice 2008, 4) kjer samo besedilo prispevka ni v celoti negativno ovrednoteno, avtor celo zagovarja izgradnjo verskega centra, vendar na koncu navede: »Tudi največ 40 metrov visok minaret ne bo bistveno skazil panorame prestolnice, v kateri je s 66 metri najvišji zvonik cerkve sv. Jakoba na začetku Dolenjske ceste (skupaj s križem); le meter je nižji sv. Jožef na Poljanah, znan tudi kot nekdanji Viba film. Če bo seveda ostalo pri enem stolpiču, slovensko rečeno,

raketi. Ne kaže namreč pozabiti, da tovrstna arhitektura le ni del narodovega kulturnega izročila ...« pa so poleg prispevka še štiri slike različnih mošej z visokimi minareti. V tem primeru bi lahko šlo za prikrito napeljevanje bralcev k pomislekom ob izgradnji džamije z minaretom, saj so prikazane velike džamije po svetu z visokimi minareti.

Edina fotografija, ki bi še lahko nakazovala na prikrito nestrinjanje avtorice je fotografija ženske z ruto v prispevku *Islamizem se širi po pisarnah* (Podkrižnik 2008, 8), kjer je tudi celotno besedilo precej negativno. Pod sliko pa je zapisano: »Svojevrstna zgodba so naglavne rute na delovnem mestu. Podjetja, ki zaposlujejo zakrite ženske, so v Franciji redka, pokrivala niso zaželeni tudi na delovnih mestih, ki niso izpostavljena strankam.«

Kljub določenim izjemam pa verjamem, da glede na analizirane prispevke in spremljajoče slikovno gradivo lahko trdim, da tudi vizualna in grafična podoba prispevkov v večini kaže na nevtralno podobo islama in izgradnjo džamije v Ljubljani.

6.3 Razprava

Analiza izbranih prispevkov iz obravnavanih časnikov je pokazala, da je podoba islama in hkrati izgradnje džamije v Ljubljani nevtralna. Čeprav je velikokrat negativna podoba islama prikrita za pozitivnim oziroma nevtralnim naslovom, številčno ti prispevki ne prevladujejo in so izjeme.

Lahko trdim, da se v tistih nekaj negativno ovrednotenih prispevkih, ki govorijo o izgradnji džamije kot glavni še vedno izpostavijo stereotipi, da džamija ne spada v slovensko okolje, saj naj ne bi bila del tradicije in zavračanje džamije iz strahu pred zbiranjem in organiziranjem terorističnih napadov. Pri negativnem reprezentiranju islama je v ospredju še vedno predvsem povezovanje islama s terorizmom in nasiljem.

V analiziranem obdobju so prevladovali prispevki o aktualnih dogodkih, ki so bili povezani predvsem z izgradnjo džamije v Ljubljani. Glede na številčnost prispevkov v tem kratkem obdobju ter njihovo raznolikost prispevkov (pisma bralcev, kolumne, komentarji) je razvidno, da se je v družbi v tem obdobju razvil diskurz o tej temi. Zato je še posebej pomembno poudariti, kakšnega izrednega pomena je, da so imeli bralci možnost prebrati tudi 3 intervjuje z različnimi predstavniki islama in pridobiti informacije tudi s te strani.

Kot sem že ugotavljala, tudi grafična podoba prispevkov ne meče slabe luči na islam ali na izgradnjo džamije v Ljubljani. Novice so raznolike, pozicionirane na različnih straneh in jih večinoma spremljajo tudi nevtralne fotografije.

Podoba Islama in izgradnje džamije v medijih je v tem obdobju nevtralna in ne bi mogla trditi, da bralec ni imel priložnosti dobiti raznolikih informacij s tega področja ter, da se

predvsem novinarji trudijo pri svojem poročanju ostati objektivni. Manj številni so prispevki, kjer bi bili novinarji odkrito ali prikrito diskriminatorni do muslimanov ali izgradnje džamije. Odkrito nestrinjanje z izgradnjo džamije in stereotipno povezovanje muslimanov s Turškimi vpadi, nasiljem, terorizmom zasledim večinoma le v pismih bralcev.

6.4 Analiza oddaje Trenja

Za analizo je temeljnega pomena poleg analize prispevkov v slovenskih časnikih tudi oddaja Trenja, ki je bila predvajana 11. 12. 2008 ob 20. uri na televiziji POP TV in je trajala približno eno uro in trideset minut.

6.4.1 O oddaji Trenja

Za analizo oddaje Trenja¹³ in njeno nekako osrednjo vlogo pri določitvi okvira obdobja za analizo sem se odločila zato, ker se je v javnosti v tem obdobju zopet odprla razprava v družbi okrog džamije. V tem obdobju je Mihael Jarc ponovno vložil pobudo za referendum glede postavitve islamskega versko kulturnega centra v Ljubljani.

11. 12. 2008 je bila na sporedu oddaja z naslovom *Džamija*. Tako kot v vsaki je tudi med tokratno oddajo potekalo glasovanje občinstva oziroma gledalcev na vprašanje *Ali podpirate gradnjo islamskega versko-kulturnega centra v Ljubljani?*

V oddajo je bilo vedno povabljenih 9 gostov. V analizirani oddaji so bili povabljeni naslednji gostje: **Miro Senica**, pravni zastopnik Islamske skupnosti, **Zmago Jelinčič**, predsednik Slovenske nacionalne stranke, **Zoran Jankovič**, župan mestne občine Ljubljana, **Mihael Jarc**, Lista za čisto pitno vodo, **Primož Šterbenc**, politolog s Fakultete za družbene vede, **Zijad Bećirović**, direktor Inštituta za balkanska vprašanja, **Peter Sušnik**, ljubljanski mestni svetnik SDS, **Jernej Vrtovec**, Mlada Slovenija in dr. **Andrej Saje**, predstavnik škofovske konference.

¹³ Trenja so na televiziji POP TV uvrstili v programsko shemo v septembru leta 2002, prva oddaja pa je bila predvajana 14. novembra 2002 ob 20 h. Oddaja Trenja z voditeljem Urošem Slakom je bila tedenska aktualna pogovorno – informativna oddaja, ki je bila na sporedu vsak četrtek ob 20. uri na kanalu POP TV. Oddajo so predvajali 7 sezon in junija 2009 je prenehala z oddajanjem.

Oddaja se je začela z uvodom voditelja Uroša Slaka v tekočo tematiko. Po uvodu je bil za odprtje razprave najprej prikazan prispevek o džamiji v Zagrebu, v katerem je novinarka, obiskala džamijo v Zagrebu in se o njej, njenih značilnostih in nastanku pogovarjala z Ahmedom Ikanovićem, tajnikom Islamske skupnosti v Zagrebu. V prispevku novinarka povpraša še dva mimoidoča, kaj menita o lokaciji džamije med Kurilniško in Parmovo ulico, če sta za ali proti. Starejša gospa, pove, da si muslimani vsekakor zaslužijo svojo molilnico in da nima ničesar proti izgradnji džamije, vendar brez minareta, saj ne spada v to okolje. Gospod pa pove, da nima nič proti izgradnji džamije. Pokažejo še molitev za bajram v športni dvorani na Kodeljevem ter molilnico v Postojni. Prispevek novinarka zaključi z mislijo, da bodo morali muslimani do izgradnje džamije še naprej obiskovati 15 molilnic po celotni Sloveniji.

Ob zaključku prispevka je voditelj Uroš Slak odprl razpravo.

Za lažje razumevanje in bolj tekoč potek analize ter ugotavljanje argumentov in protiargumentov se nisem odločila za kronološki potek pogovorov, ampak sem strnila argumente za postavitev džamije in argumente proti džamiji, čeprav naj v oddaji ne bi potekala razprava o tem ali so za ali proti izgradnji džamije, temveč o minaretu džamije in drugih prostorskih oziroma namembnih prostorih džamije.

Za analizo oddaje Trenja sem se odločila, ker je bila v slovenskem prostoru ena izmed redkih oddaj, ki je bila predvajana v takšnem časovnem okviru, ko je bilo pred televizijo največ gledalcev. Trenja so bila kot oddaja, ki nastopa z aktualnimi temami ena izmed najbolj gledanih oddaj. Zato se mi je zdelo relevantno, da pogledamo, kakšna debata se je razvila o izgradnji džamije in kakšna so mnenja nekaterih vidnejših predstavnikov slovenske javnosti in politike. Po drugi strani je to pomembno tudi zato, ker je medijski in politični diskurz prevladujoč v družbi in je pomembno, kakšna sporočila pošiljajo v javnost.

Telefonsko glasovanje, ki je potekalo tekom oddaje je pokazalo, da gradnjo islamskega versko-kulturnega centra podpira 55%, proti jih je glasovalo 45%. Vseh glasov, ki so jih sprejeli v oddaji je bilo 50.097.

Dokazovala bom, da televizijski diskurz v oddaji Trenja ne proizvaja kritične debate o izbrani temi in gledalcem ponuja, temveč reproducira popularne mitologije in kreira spektakel.

6.4.2 Strategije argumentiranja

Argumente, predvsem prikrite, ki jih nasprotniki izgradnje džamije predstavljajo lahko razvrstimo glede na strategije argumentiranja, o katerih so govorile Erjavec, Hrvat in Kelbl, avtorice študije o diskriminatornem medijskem diskurzu o Romih. Argumente proti lahko zelo enostavno povežemo s tehnikami argumentiranja, kjer govorci skušajo omiliti oziroma prikriti svojo nestrpnost. Med tehnike argumentiranja sodijo: zanikanje nestrpnosti, blažitve, posploševanje, upravičevanje, obrnitev: obtožba žrtve, strategija protinapada: »mi nismo nestrpni, drugi so« in strategija grešnega kozla (Erjavec 2000, 25-34). Govorci (ki v tem primeru niso mediji, temveč gostje oddaje Trenja) svoj negativni govor o muslimanih in izgradnji džamije poskušajo zavarovati z že omenjenimi strategijami.

A) ZANIKANJE NESTRPNOSTI

Kot ena glavnih strategij pri diskriminatornem diskurzu se pojavlja zanikanje nestrpnosti, kot pozitivna samoprezentacija. Govoreči, v tem primeru najvidnejši nasprotnik gradnji džamije, mestni svetnik občine Ljubljana Mihael Jarc, se zaveda, da bo povedano lahko razumljeno kot nestrpnost ali rasizem, zato ob konkretni negativni trditvi hkrati uporabi tudi zanikanje te nestrpnosti, s tem, ko izjavi, da *on ni proti izgradnji džamije, ampak, da problematizira sam akt, v katerem so zapisani prostorski načrti (začasne nastanitve, neomejene kapacitete...)*.

Jarc se zaveda, da bi z izjavo, da je proti izgradnji džamije, bila ta neposrednost preveč negativna in bi bila razumljena kot nestrpnost ter ne bi bila dobro sprejeta. Zato z zanikanjem nestrpnosti in pozitivno samoprezentacijo to omili; on ni nestrpen, saj ni proti izgradnji džamije, temveč je izrazil samo pomislek pri gradnji zaradi neopredeljenih prostorskih načrtov.

V debati se pojavi še nekaj takih primerov.

Vrtovec: »*Tukaj ne gre za nestrpnost, da ne bo pomote, tukaj gre za določena vprašanja in pomisleke, ki se porajajo*« in nadaljuje »*V Mladi Sloveniji zagovarjamo, da se zgradi džamija, ampak kakšna bo ta džamija.*«

Jelinčič: »*Nestrpnosti ni.*« (sklicuje se na Ustavo RS in na člen, ki govori o svobodi govora)

Jarc: »*Jaz sem samo izrazil določeno zaskrbljenost, ki jo kot Evropejec in Slovenec čutim.*«

B) BLAŽITVE

S to strategijo govorec, v tem primeru konkretno Jarc vsaj deloma prizna negativno dejanje, vendar se istočasno izogiba opredelitvi krivde za nastalo situacijo: *»Jaz nobenega ne hujskam. Ljudje sami čutijo neko opreznost. Dejstvo je, da je v islamu neko vrenje, neka huda, bi rekel zadeva, da se dogajajo stvari, ki se dogajajo po svetu.«* S to obliko je tej negativni označitvi zmanjšal pomen oziroma jo ublažil.

C) POSPLOŠEVANJE

Pri posploševanju gre predvsem za razpršitev krivde. Predvsem nasprotniki izgradnje tukaj posplošujejo v smislu, da svoje nasprotovanje skušajo opravičiti ali upravičiti s tem, da tudi drugod po Evropi ne dovoljujejo gradnje džamij, zaradi nevarnosti, ki naj bi jo te predstavljale.

Jarc: *»V Frankfurtu muslimanska skupnost ne gradi minareta. Zakaj se v Italiji odločajo o prepovedi gradnje džamije? A smo kdaj tukaj sedeli za kakšen drug verski objekt?«*

Jelinčič: *»Predstavniki Legenord pridejo v Ljubljano govorit proti džamiji, nekaj džamij so celo zaprli, zaradi zbiranja terorističnih celic tam notri.«*

D) UPRAVIČEVANJE

Pri strategiji upravičevanja jasno označujejo negativna dejanja večinskega prebivalstva, a jih hkrati upravičujejo. V poročanju novinarji vsaj del krivde skušajo pripisati posebnim okoliščinam, pojasniti skušajo razloge in ozadje, zaradi katerih naj bi bilo neko negativno dejanje upravičeno, razumljivo ali celo sprejemljivo. Jarc na ta način poskuša upravičiti svoja negativna prepričanja, ko pravi: *»Morate priznati predvsem to, kar zadevo pri islamu precej zaostri, da islam ni dandanes verska bolj politična veroizpoved. Kanonsko pravo in tako. Te zadeve so problematične. Zaradi tega sem jaz občutljiv in tudi drugi ljudje najverjetneje.«*

E) STRATEGIJA PROTINAPADA

Ta strategija je posebna oblika, ki združuje strategijo obrnitve in zanikanja nestrpnosti. Uporablja se zlasti takrat, ko govorce ali pisce zanikajo obdolžitve, da so nestrpni. *»Nismo nestrpni mi, ampak tisti, ki nas tega obtožujejo.«*

Jernej Vrtovec iz stranke Mlada Slovenija navaja nove razloge proti minaretu: *»Minaret je simbol zmage na določenem ozemlju. Če to pomeni ta simbol, potem vas lepo prosim. O stereotipih o islamu. Saj ne delamo Slovenci teh stereotipov. Kdo je kriv za to, da ti stereotipi obstajajo. Nismo mi krivi za te stereotipe.«*

In izjava Jelinčiča, ki se sklicuje na Ustavo RS in pravi, da glede na Slovensko Ustavo po 39. členu, ki govori o svobodi izražanja nestrpnosti ni: *»Zato mi nehajte obežat nestrpnost.«*

Tudi Vrtovec zopet dodaja, da Slovenci niso nestrpni, temveč samo previdni. Hkrati pa tudi namiguje, da je minaret simbol zmage na določenem ozemlju in obuja »spomine« na čase »turških vpadov«.

Potem pa pravi, da oni **niso proti izgradnji džamije, ampak samo proti minaretu.**

»V Mladi Sloveniji zagovarjamo, da se zgradi džamija, ampak kakšna bo ta džamija. Brez minareta... Tudi okrogli minaret ne spada v kulturo, arhitekturo samega mesta. Lahko so kvadratni.«»Toliko visok minaret ne spada v to kulturo, arhitekturo.«

F) STRATEGIJA GREŠNEGA KOZLA

V tem primeru se krivda ali odgovornost za nastali konflikt oziroma problematiko skuša prenesti na tretjo stranko. Tudi Vrtovec potem obrne celotno zgodbo in pravi: *»Jaz kot katoličan se počutim zapostavljen, da g. Jankovič obiskuje bajram, pravoslavne praznike, za Božič pa ne pride... Ali bo islam postal mestna vera?«*

Vrtovec navede še en razlog proti minaretu (džamiji), ki je eden najbolj uporabljenih pri nasprotovanju izgradnje džamije. Ta trditev, da džamija oziroma minaret ne spada v slovensko kulturo, arhitekturo, pokrajino.

Na tem mestu bi izpostavila še druge argumente, ki so jih predstavili nasprotniki izgradnje džamije. Čeprav celo razpravo ni bilo govora o nasilnosti, ekstremizmu islama, ni moglo brez tega in Mihael Jarc proti koncu že začne napeljevati tudi na to: *»Islam ni verska, ampak je dandanes politična veroizpoved. Te zadeve so problematične. Trditve, da je samo manjšina radikalna poslušamo in jih jemljemo kot pomirjevalo. Zakaj teh 99% ... ne disciplinirajo te manjšine?«*

»Izrazil sem določeno zaskrbljenost, ki jo kot Evropejec in Slovenec čutim. Dejstvo je, da Evropa taji svoje krščanske korenine, širi se ateistični nihilizem, kristofobija.« *»Dejstvo je, da je v islamu neko vrenje, neka huda bi rekel zadeva, da se dogajajo stvari, ki se dogajajo po svetu.«*

Jelinčič celo nadaljuje v tej smeri in izpoveduje svoj strah, da bo prišlo do islamizacije Evrope.

»V nekaterih zahodnoevropskih državah so prepovedali gradnjo džamij, ker gre za islamizacijo Evrope.«

Tudi, ko je govora o pobudi za referendum glede višine Zmago Jelinčič podpira Jarčevo pobudo za referendum in pravi:

»Minaret ni simbol islamske vere... Glede molilnice pa, v Koranu piše, da se lahko moli tam, kjer si želi. Ni potrebno imeti džamije, da se opravlja molitve. Kar se tiče referenduma...to je najvišja oblika demokracije, izražanje svobodne volje ljudstva. Nihče na svetu nima pravice negirat referendumsko pobudo, niti ustavno sodišče ne...«

Jelinčič se sklicuje na določene akte in literaturo, da podkrepi svoje trditve. Čeprav za potrjevanje svojih trditvev po eni strani podpira določene akte, s katerimi potrjuje, da je referendum najvišji akt demokracije, po eni strani zanika samo Ustavo, v kateri je zapisano tudi, da je temeljna človekova pravica izražanje vere v prostorih, ki vernikom to omogočajo. Jelinčič tudi pravi, da bi se morali muslimani zadovoljiti z molilnicami. Molilnice so torej v redu, džamija bi bila pa že preveč. Jelinčič nadaljuje *»referenduma se ne sme prepovedati, to je iz nekega drugega časa, socializma, komunizma, fašizma in nacizma...«*

Mihael Jarc se strinja in pravi:

»Referendum je vrhovni akt demokracije. Ne vem, česa se je za bat pri referendumu. Kar pa se tiče Ustavnega sodišča, to vprašanje, ki je bilo postavljeno ljudem, ni konzumirano, takrat se je problematiziralo lokacijo, zdaj so problematizirani določeni člani. Problemiziramo: začasne nastanitve pripadnikov v neomejeni kapaciteti, znanstveno-raziskovalni center, športno dvorano ... Problem je to, da piše v preambuli odloka, da bo objekt zgrajen po načelih za Islamsko verske skupnosti. Za samo molilnico je namenjenih 1000 m, za spremljajoče objekte pa 6000 m. Glavni objekt ni džamija, ampak so spremljajoči objekti.«

Mihael Jarc obrne zgodbo, tako imenovana inverzija. »Mi« nismo proti džamiji, »mi« samo problematiziramo določene člene. Potem pa za potrjevanje svojih izjav primerja Slovenijo z Italijo in drugimi Evropskimi državami. *»Zakaj se v Italiji odločajo za prepoved gradnje džamij? A smo kdaj tukaj sedeli za kakšen drug verski objekt? Tu ni Tumbuzija, tu je Evropska Unija.«*

Jelinčič se nato popolnoma oddalji od teme govora in navede kot argument proti izgradnji džamije in kot poskus diskreditacije islama naslednji navedek: *»Po Sloveniji ni dovoljeno imeti privatnih klavnic. Živim ovcam režejo glave.«*

Iz analiziranih komentarjev in argumentov vidnejših nasprotnikov izgradnje džamije lahko sklepamo, da v slovenski družbi še vedno obstajajo močni stereotipi o povezovanju islama z nasilnostjo, navezovanju na »Tuške čase« in trpljenje, ki so ga takrat izkusili Slovenci, ki zdaj čutijo neko previdnost pred tem »tujim« ter opozarjanju na to, da je to kultura, ki je preveč drugačna od »naše krščanske« in zato ne spada v to okolje.

6.4.4 Vloga voditelja

Pri sami analizi ne moremo mimo vloge, ki jo ima pri poteku razprave tudi sam voditelj. Pri Trenjih, ki so bila zasnovana kot okrogla miza, je voditelj Uroš Slak usmerjal potek pogovora. Uroš Slak je kot voditelj predstavljal zvezo med svetom gledalca in javnim svetom, ki ga predstavljajo dogodki, o katerih se govori in nastopajoči gostje v oddaji. Njegova vloga je, da namesto nas, gledalcev postavlja vprašanja v našem imenu in nam s tem omogoči, da si ustvarimo mnenje o določeni temi, o kateri je govora. Ta strategija spraševanja v imenu navadnih ljudi, kot pravi Lutharjeva (Luthar 1998, 22) občinstvu omogoča identifikacijo z voditeljem, ki zastavlja vprašanja, na katera tudi mi želimo odgovor in bi mu jih tudi »mi« zastavili.

Razpravo je odprl z besedami *»Je Slovenija pripravljena na do 40 m visok minaret, s katerega bodo pozivali slovenske muslimane k molitvi. Vprašanje postavitve džamije je spet v središču pozornosti.«*

Slak vodi tok razprave z uporabo različnih besednih zvez, mašil in gestikulacij. Skozi razpravo, večji del sam odreja in določa potek razprave, s tem, ko določi kateremu gostu, da besedo in možnost za repliko. Razpravo odpre s tem, da sam predlaga, kdo naj začne, ko gostu postavi vprašanje: *»G. Senica se vi strinjate s pobudo za referendum?«* Potem pa naprej določa potek razprave: *»G. Jelinčič se strinjate s tem? Ja, izvolite g. Janković, kaj vi pravite na vse tole, kar smo slišali, na to pobudo?«*

Ena od značilnosti je, da je goste prekinjal oziroma jih je poskušal ustaviti z različnimi besedami. To je včasih storil, da pomiri strasti, če se je razprava preveč razživila ali če so sogovorniki zašli s teme. *»G. Jarc, samo malo g. Jelinčič g Jarc je bil pred vami.«* *»Dobro, dobro. Gremo še naprej.«* *»G Janković kar izvolite replika.«* Uporablja tudi neverbalne

poteze, kot je iztegnjena roka proti gostu, s katero nakaže, naj svoj govor zaključi v čim krajšem času. Kot pravi Bourdieu, je moderator tisti, ki določa, koliko časa bo kdo govoril in kdaj, kakšen naj bo ton pogovora ipd. Tudi on pravi, da obstajajo različni načini, kako voditelj goste priganja, jim da čutiti, da je nestrpen, jih prekinja itd. Z veliko verbalnimi in neverbalnimi prvinami voditelj hkrati operira in manipulira (Bourdieu 2001, 29).

Kljub vsemu lahko trdim, da Slak kot voditelj ohrani nevtrarno vlogo v analizirani oddaji in se trudi vsakemu od sogovornikov dati dovolj časa za argumente ali proti argumente. Deluje suveren kot voditelj in predvsem objektivno. Je pa sam format oddaje Trenja bil zastavljen tako, da oddaja ustvarja spektakel in da raven komunikacije večkrat pade pod nivo intelektualne razprave, nevredne ogleda.

6.4.3 Argumenti za

Podporniki gradnje džamije pa zagovarjajo svoja stališča predvsem s trditvami, da je gradnja verskega objekta temeljna človekova pravica in da se o ustavnih pravicah ne sme odločati na referendumu.

Senica: *»To je kršenje človekovih temeljnih pravic in ustavnih pravic. Svoboda do veroizpovedi in minaret je eden od simbolov vere.«*

»Za uresničevanje pravice do svobodnega izpovedovanja vere je bistveno, da je verskim skupnostim dovoljeno graditi lastne stavbe, ki ustrezajo njihovem načinu verskega čaščenja in verskim obredom ter običajem...Tudi krščansko vero lahko izražáš, da sam doma v temi moliš...«

Šterbenc: *»Politiki desne prominence igrajo na neko karto, ki je zelo močna in to so stereotipi o islamu. Stereotip je zelo globoko vgrajen v psiho oziroma podzavest povprečnega Evropejca in tudi Slovenca. Ne čudi me, da se govori o referendumu. Stereotipi so se namreč skozi stoletja Evropske zgodovine generizirali. Stereotip o neki inherentni fanatičnosti, nestrpnosti in pa agresivnosti islama.«*

Bečirovič: *» Gre za populistično demagoško nastopanje. Vprašanje, ki je pomembno, ali ustvarjamo družbo sožitja ali družbo konflikta.«*

Tudi predstavnik Rimo-katoliške cerkve podpira izgradnjo džamije in se strinja, da se mora džamija zgraditi, z minaretom.

Žal prevečkrat dobimo občutek, da se zagovorniki izgradnje džamije z minaretom, zagovarjajo pred nasprotniki in morajo upravičevati svoje argumente, zakaj muslimanom pripada džamija. Zato njihovi argumenti velikokrat delujejo nerelevantni in šibki v primerjavi z argumenti nasprotnikov. Če se postavimo na stran gledalca, kaj kmalu uvidimo, da se debata spusti kot je omenil Šterbenc z nivoja intelektualne razprave in večkrat se tudi oddaljijo od teme. Začnejo se prepirati med seboj in v medsebojno obračunavanje vključijo celo voditelja. Gledalec v določenih trenutkih ne more nič pametnega izvedeti iz oddaje. Če se je gledalec, ki ne pozna islama kot vere, ampak bi se želel o tem malo bolj poučiti, odločil, da bo pogledal oddajo, ker ga zanima, kaj bodo na to temo povedali slovenski intelektualci, ki se na to spoznajo in da mu bodo predstavili več različnih vidikov, se je globoko uštel.

Kritika gre pri tem tudi na stran muslimanske skupnosti, saj kot pravi Jarc tam ni bilo vidnejših predstavnikov muslimanske skupnosti.

Edini bolj viden in vreden prispevek celotne oddaje je razlaga Šterbenca, kdo so slovenski muslimani, kdaj in kako so prišli v ta prostor in zakaj si zaslužijo džamijo. Njegova razlaga je zelo pomembna, saj razloži, da so slovenski muslimani pripadniki druge veje islama (ne radikalne), da slovenski muslimani ne predstavljajo »tujka« v tem prostoru, ampak so tukaj prisotni že več desetletij in so bistveno pripomogli k ustvarjanju slovenske države in kulture.

7 ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem skozi analizo prispevkov izbranih časnikov in oddaje Trenja z naslovom »Džamija« ugotavljala, ali je tudi za slovenske medije značilno, kot je ugotavljal Said, da se pri poročanju o islamu odražajo predsodki, etnocentrizem, stereotipi in pristranskost.

Na podlagi analize izbranih prispevkov določenega časovnega obdobja in oddaje Trenja, sem svoje teze deloma potrdila, deloma pa zavrnila.

Prvo tezo, da se izbrani slovenski časniki pri poročanju o islamu, muslimanih ter izgradnji džamije v Ljubljani oklepajo negativnih lastnosti in posploševanj, ko poročajo o islamu in

muslimanih ter izgradnji džamije, lahko zavrnem. Analiza je pokazala, da medijsko poročanje časopisnih prispevkov, govori o dogodkih povezanih z muslimani, islamom in izgradnjo džamije nevtralnno. Glede na številčnost pozitivnih in nevtralnih prispevkov lahko trdim, da se izbrani prispevki v analiziranem obdobju ne oklepajo negativnih lastnosti in stereotipnih predstav o islamu, ter da novinarji skušajo pri poročanju o islamu in izgradnji džamije poročati objektivno.

Tezo, da se analizirani izbrani mediji pri poročanju oklepajo predvsem stereotipnih predstav s tem, ko se ozirajo na preteklost ter na dogodke nepovezane z muslimani v Sloveniji lahko prav tako glede na analizo zavrnem. Kot omenjeno so časopisni prispevki v izbranem obdobju poročali o islamu in izgradnji džamije večinoma nevtralnno. Večji del prispevkov so predstavljali prispevki, ki so govorili o aktualni temi izgradnje džamije in dogodkih povezanih s tem, nakup zemljišča, referendumsko pobuda, ipd. Je pa res, da se je kot glavni predsodek in stereotip v prispevkih, ki so bili opredeljeni kot negativni, pojavljalo povezovanje islama z nasiljem in navezovanje na »slabe izkušnje«, ki so jih imeli Slovenci ob srečanju z muslimani na tem področju, predvsem v času turških vpadov. So pa ti prispevki izjeme in v poročanju ne prevladujejo.

Na podlagi analiziranega lahko trdim, da časopisni prispevki o islamu, muslimanih in izgradnji džamije v Ljubljani v izbranem obdobju od 1. 11. 2008 do 12. 1. 2009, poročajo nevtralnno. Prispevki v tem obdobju so raznoliki, poročajo o aktualnih dogodkih in kar je še najbolj pomembno, predstavljani so tudi trije intervjuji s posamezniki islamske veroizpovedi. Glede na to, da je medijsko poročanje o določenih temah še posebej relevantno za oblikovanje mnenj ljudi, o temah, o katerih vedo malo ali pa nič, so analizirane ugotovitve za izbrano obdobje zelo pozitivne. Časniki kot eden glavnih medijev pri posredovanju informacij s svojim poročanjem prispevajo k razumevanju, sočutju in dobrim odnosom v družbi.

Nasprotno pa se je izkazalo za oddajo Trenja. Glede na analizirano oddajo z naslovom »Džamija«, sem potrdila tezo, da televizijski diskurz ne proizvaja kritične debate o islamu, muslimanih in izgradnji džamije v Ljubljani, ampak reproducira popularne mitologije, krepi stereotipe in kreira spektakel. Čeprav voditelj Uroš Slak ne kaže negativnega odnosa do izgradnje džamije in tudi časovno ne nameni več ali manj časa za argumente eni ali drugi strani, pa so že sam format oddaje, raven komunikacije gostov in uporabljena retorika nekaterih izredno pomembni pri ustvarjanju učinka, ki ga bo dosegla pri gledalcih. Menim, da je oddaja podcenila vpliv, ki ga lahko ima v družbi s takim načinom poročanja.

Vsi gostje v oddaji so bili vidnejši predstavniki slovenske javnosti in predvsem nasprotniki izgradnji džamije večkrat uporabijo že kar odkrite stereotipe in predsodke o muslimanih ter s tem krepijo in ohranjajo obstoječo miselnost in strahove pri osebah, ki teme dobro ne poznajo. Kot je ugotavljal Fairclough (1995) na ta način diskurz sodeluje pri vzdrževanju in reprodukciji družbenega statusa quo. Tako kot sta ugotavljali tudi Šabec in M. Ule se ti diskurzi ohranjajo v družbi še naprej in postanejo tako zakoreninjeni, da se potem samo še reproducirajo in posredujejo naprej, naslednjim generacijam.

Pri nasprotnikih izgradnje džamije lahko izpostavimo vse stereotipe, o katerih sem v diplomski nalogi že govorila: terorizem je povezan z islamom in je v porastu, džamija ne spada v slovenski prostor – avtohtonost, islam ima drugačne vrednote, ki niso skladne s krščanskimi, na katerih se je oblikovala Evropa ipd. Oddaja, ki bi lahko gledalcem ponudila res konkretne razlage, kaj dejansko islam je, kdo so slovenski muslimani in zakaj je pomembno, da imajo džamijo pade na nivo kavarniškega klepeta. Gostje se med seboj prepirajo, voditelj jih ne more ustaviti, ne pustijo si do besede. Žal je tako, da pri podajanju argumentov veliko bolj izstopajo nasprotniki izgradnje džamije kot zagovorniki, ki čakajo, da jim voditelj, da besedo in so bolj umirjeni. Komunikacija, na žalost gledalcev razvrednoti pomembnost tematike in jo trivializira.

Kljub vsemu pa je izredno pomembno, da so gledalci, ki so oddajo spremljali, v anketi, ki je bil v oddaji izvedena, glasovali za izgradnjo islamskega kulturnega in verskega centra v Ljubljani s 55% glasov ZA izgradnjo.

Muslimani bodo končno, po skoraj 50 letih dočakali svoj verski prostor, v katerem bodo lahko izpovedovali svojo vero, imeli verski pouk in se družili z ostalimi isto verujočimi. Menim, da bi tudi po izgradnji džamije moralo v medijih še vedno govoriti o teh temah in približati slovenske muslimanske državljanke ostalim, da lahko ustvarimo kulturo sožitja, v kateri bomo spoštovali drug drugega ne glede na raso, versko, spolno, nacionalno ali kakršno koli drugo usmerjenost.

8 LITERATURA

1. Alič, Vanja. 2009. Za džamijo več kot polovica Slovencev. *Indirekt*, 3 (7. januar).
2. Althusser, Luis. 2000. *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba/cf*
3. Andersen, Benedict. 1998. *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: SH-Zavod za založniško dejavnost.
4. Bartulović, Alenka. 2012. »S Turkom star račun imamo, prav je, da ga poravnamo« - vpadi osmanskih čet skozi diskurzivno optiko slovenskega zgodovinopisja ter njihova aplikativnost v enaindvajsetem stoletju. V *Imaginarni »Turek«*, ur. Božidar Jezernik, 145–168. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
5. Belovič, Mario. 2009. Pahor podpira gradnjo džamije. *Delo*, 2 (9. januar).
6. Billig, Michael. 1995. *Banal nationalism*. London: Sage publications.
7. Bourdieu, Pierre. 2001. *Na televiziji*. Ljubljana: Krtina.
8. Branston, Gill in Stafford, Roy. 1996. *The media student's book*. London; New York: Routledge.
9. Bulat, Božidar. 2009. Nasilje v imenu religije je največje nasilje proti religiji sami. *Indirekt*, 8 (24. januar).
10. Cardini, Franco. 2003. *Evropa in Islam*. Ljubljana: Založba/*cf (Modra zbirka - Delajmo Evropo/Založba/*cf).
11. Crnkovič, Marko. 2008. Tako rekoč pismo slovenskim muslimanom. *Dnevnik*, 9 (13. december).
12. Čokl, Vanessa. 2008a. Džamija. *Večer*, 46 (20. december).
13. --- 2008b. Od Danajcev ne sprejemamo darov. *Večer*, 47 (20. december).
14. Debeljak, Aleš. 2009. Sekularnost in sožitje. *Delo, Sobotna priloga*, 32 (10. januar).
15. Delić, Anuška. 2008. Tanka črta. *Mag*, 29 (10. december).
16. *Delo*. 2008a. Zagovornik svobode in provokator hkrati, 24 (8. december).
17. --- 2008b. Prva imaminja v Evropi, 32 (7. november).
18. Deu, Pavle. 2008. Svoboda veroizpovedi v luči gradnje džamije. *Delo*, 5 (20. december).
19. Dragoš, Srečo. 2004. Islamofobija na slovenskem. V *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti*, 03 ur. Tomaž Trplan, Sabina Autor, Roman Kuhar, 10-27. Ljubljana: Mirovni inštitut.
20. --- 2008. Islamofobija = strah pred džamijo. *Večer*, 8 (23. december).
21. Erjavec, Karmen, Sandra B. Hrvat in Barbara Kelbl, ur. 2000. *Mi o Romih: diskriminatorški diskurz v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Open Society Institute.

22. Fairclough, Norman. 1995. *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: New York: Longman.
23. --- 2007. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: New York: Routledge.
24. Fiske, John. 2005. *Uvod v komunikacijske študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Fowler, Roger. 1991. *Language in the news: Discourse and ideology in the press*. New York: Routledge.
26. Gogala, Andrej. 2008. Svoboda veroizpovedi v luči gradnje džamije. *Delo*, 5 (24. december).
27. Grgič, Jožica. 2008a. Kamenjana 13-letnica, ker je bila posiljena. *Delo*, 25 (4. november).
28. --- 2008b. Tarča mnogih skrajnih islamistov. *Delo*, 29 (12. november).
29. Hall, Stuart. 1997. *Representation: cultural representations and signifying practices*. London: Sage.
30. Hobsbawm, Eric. 1995. *Age of extremes: the short twentieth century: 1914-1991*. London: Michael Joseph.
31. Hočevar, Tone. 2008. Minister Maroni proti mošejam. *Delo*, 32 (5. december).
32. --- 2009. Koran naj se v Italiji bere v italijanščini. *Delo*, 24 (20. januar).
33. Jelen, Lea. 2008. Mene ruta osvobaja. *Delo, Ona*, 10 (11. november).
34. Jesenšek, Maša in Tavčar, Borut. 2008. Župan čaka na vprašanje. *Delo*, 9 (3. december).
35. Jesenšek, Maša. 2008a. »Projekt džamija je žrtev zemljiške špekulacije«. *Delo*, 9 (12. december).
36. --- 2008b. Janković: Referenduma o džamiji ne bom razpisal. *Delo*, 9 (17. december).
37. --- 2008c. Zahtevanih sprememb odloka o Kolizeju ne bo. *Delo*, 9 (26. november).
38. --- 2008d. Župan: Promocija svetnika. *Delo*, 9 (10. december).
39. Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
40. Kalčič, Špela. 2007. *Nisem jaz Barbika: oblačilne prakse, islam in identitetni procesi med Bošnjaki v Sloveniji*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
41. Korade, Dragica. 2008a. Referendum o džamiji je nedopusten. *Večer*, 5 (30. december).
42. --- 2008b. Za islam s človeškim obrazom. *Večer*, 13 (8. december).
43. Kotnik, Mateja. 2008a. Krvava daritev, pet vrst peciva in od zvonjenja pregreti telefoni. *Nedelo*, 18 (14. december).
44. --- 2008b. Muslimani praznujejo kurban bajram. *Delo*, 28 (9. december).
45. Kramžar, Barbara. 2009. Prerok Mohamed tarča desničarjev. *Delo*, 6 (27. januar).

46. Kučan, Ana. 1998. *Krajina kot nacionalni simbol*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
47. Leskošek, Vesna, ur. 2005. *Mi in oni: nestrpnost na Slovenskem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
48. Lesničar Pučko, Tanja. 2008. Pa saj ne gre za minaret. *Dnevnik*, 3 (11. december).
49. Lovec, Marko. 2008. Strah pred džamijo. *Mag*, 16 (10. december).
50. Luthar, Breda. 1998. *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in politično središče.
51. Marko, Davor. 2009. *Zar na zapadu postoji neki drugi Bog?: Stereotipi i predrasude u medijima prema islamu*. Sarajevo: Media plan institut.
52. Mastnak, Tomaž. 1998. *Evropa: med evolucijo in evtanazijo*. Ljubljana: SH.
53. Mestna občina Ljubljana. 2008a. *18 seja Mestnega sveta MOL*. Dostopno prek: <http://www.ljubljana.si/si/mol/mestni-svet/seje/2006-2010/6044/detail.html> (4. februar 2014)
54. --- 22 *seja Mestnega sveta MOL*. Dostopno prek: <http://www.ljubljana.si/si/mol/mestni-svet/seje/2006-2010/6039/detail.html> (4. februar 2014)
55. Miholič, Andrej. 2009a. Pregon skrajnežev že prinaša sadove. *Delo*, 7 (8. januar).
56. --- 2009b. Raketa Cie zadela tarčo. *Delo*, 6 (10. januar).
57. Morley, David in Robins, Kevin. 1995. *Spaces of identity*. London: Routledge.
58. Nasr, Seyyed Hossein. 2007. *Islam: religija, zgodovina in civilizacija*. Maribor: Litera.
59. Nastran Ule, Mirjana. 1997. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
60. --- 1999. *Predsodki in diskriminacije: izbrane socialno-psihološke študije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
61. --- 2005. *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
62. Newcomb, Horace in Hirsch, M. Paul. 2002. Televizija in kulturni forum. V *COOLTURA Uvod v kulturne študije*, ur. Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc, Mitja Velikonja, 299–313. Ljubljana: Študentska založba.
63. Pašić, Ahmed. 2002. *Islam in muslimani v Sloveniji*. Sarajevo: Emanet.
64. --- 2005. *Integracija islamskih skupnosti v moderne zahodne družbe*. Kranj: Gorenjski glas.
65. Pengov Bitenc, Aljaž. 2008. Komu bi se moral Pahor res opravičiti. *Nedelo*, 5 (7. december).
66. Perpar, Anica. 2008. Ranljivost demokracije. *Delo*, 5 (30. december).

67. --- 2009. Ranljivost demokracije. *Delo*, 5 (30. december).
68. Petkovšek, Janez. 2008. Prvo oviro za džamijo odstranili. *Delo*, 9 (25. november).
69. Podkrižnik, Mimi. 2008. Islamizem se širi po pisarnah. *Delo*, 8 (10. november).
70. POP TV. 2008. *Trenja*. Ljubljana, 11. december. Dostopno prek:
http://www.24ur.com/bin/video.php?media_id=60232193 (4. februar 2014)
71. Praprotnik, Tadej. 1999. *Ideološki mehanizmi produkcije identitete: od identitete k identifikaciji*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski študij: ŠOU, Študentska založba.
72. Pušnik, Maruša. 1999. Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. *Teorija in praksa* 36 (5): 796–808.
73. Quraishy, Bashy. 2001. *Islam v zahodnih medijih*. Dostopno prek
<http://www.mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/15/svet#> (4. februar 2014)
74. Rajšek, Bojan. 2008. Grabus: Verski center ne bo uperjen proti nikomur. *Delo*, 13 (3. december).
75. Rak, Peter. 2009. Tropski islam. *Delo*, 9 (19. januar).
76. Rus, Furjan. 2008. Muslimanski spor na slovenskem sodišču. *Dnevnik*, 23 (27. november).
77. Said, Edward W. 1985. *Covering Islam: how the media and experts determine how we see the rest of the world*. London: Routledge & Kegan Paul.
78. --- 1996. *Orientalizem: Zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij
79. Sedlar, Alma M. 2008. Bog se drži za glavo. *Jana*, 6 (4. november).
80. *Slovenske novice*. 2008. Referendum proti minaretu mošeje, 4 (27. november).
81. Smith, Anthony D. 2005. *Nacionalizem: teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.
82. Smrke, Marjan. 2000. *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
83. Šabec, Ksenija. 2006. *Homo europeus: nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: fakulteta za družbene vede.
84. Šket, Gregor. 2008. Džami(ja). *Delo, Polet*, 5 (18. december).
85. Tavčar, Borut. 2008. Islamska skupnost postala lastnica zemljišča za džamijo. *Delo*, 4 (27. december).
86. Tavčar, Borut. 2008. Župan je zavrnil pobudo. *Delo*, 4 (31. december).
87. Van Dijk, Teun A. 1991. *Racism and the press*. Routledge, London and NY.
88. --- 1998. *Ideology: Multidisciplinary approach*. London: Routledge.
89. --- 2000. *Ideology: a multidisciplinary approach*. London: Thousand Oaks.

90. Velikonja, Mitja. 2002. Dom in Svet: Kultura in študije naroda. V *COOLTURA Uvod v kulturne študije* ur. Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc, Mitja Velikonja, 283–297. Ljubljana: Študentska založba
91. Vidmar, Bogdan. 2008. Pogled na minaret in z minareta. *Delo*, 5 (15. december).
92. Vodovnik, Dejan. 2008. Molitev čez ovire. *Delo*, 5 (1. december).
93. --- 2009. Denar za zemljišče posodila UniCredit Banka. *Delo*, 3 (3. januar).
94. Vojnović, Goran. 2008. O čem govorimo, ko govorimo o estetiki. *Dnevnik*, 20 (5. december).
95. Vrečer, Natalija. 2007. *Integracija kot človekova pravica: prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, Andragoški center Republike Slovenije.
96. Zalta, Anja. 2007. Odnos slovenskega prebivalstva do islama. V *Zgodba o uspehu s priokusom grenkobe – diskriminacija v Sloveniji*, ur. Silvo Devetak, 70–80. Maribor: ISCOMET – Inštitut za etnične in regionalne študije.